

ਸੰਵੇਸ਼ਿਤ

ਅੰਕ ੨੬੬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૮-૮૩ ઘઘૌક

પુસ્તકનું નામ ૨-૧૪૨૧૨૧૫૧

વિષય ૬ . ૪

સંદેશિકા

રચનાર

અરદેશર ફરામજી ખખરદાર

મ.ઉંટ રોડ, મદ્રાસ

પ્રકાશક

ગુજરાતી સા. પ. ભંડોળ કમિટી

તરફથી બળવતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર,

નારાયણ પેઠ, પુના

અમદ રાદમા ખાડીયામા જોડાભાઈની પોળમાં

પ્રભુ મધુ પ્રિન્સીંગ વર્ક્સમાં સી એમ

મોદીએ છાપ્યું

સવત ૧૯૮૧

ઈ. સ. ૧૯૨૫

પ્રત ૧૫૦૦

આવૃત્તિ ૧ થી

મૂલ્ય રૂ ૧-૦-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાત ગૃહ
૧૯૮૭૩

૩-

	<p>ભારા પૂજ્ય માતૃશ્રી શ્રીદીનબાઈને અન્ને</p>	

બે બેલ

મારી નમ્ર કૃતિઓને ચાહનારા ગુર્જરગુણોને જરા લાખી ગહ
જેવવાનીને આ સગ્રહ પ્રગટ થઈ નકે છે, તે માટે મારી ચાહવાના
બે બેલ હું અર્ધ નોધવા હજી ધૂંક છું

ક્ર સ. ૧૯૨૦ માં હું મુમ્બઈ ગયો હતો, તે વેળા મારા મિત્ર
“ ત્રીસમી સદી ” વાળા સ્વર્ગમ્થ હાજીનહમદે આ ‘ નકેશિકા ’ નો
કાવ્યસગ્રહ પોતે સુન્દર રીતે છપાવી બહાર પાડવા મારી પામથી લઈ
લીધો હતો. આ સગ્રહ એ કલાક્રીડાને હાથે બહાર પડ્યો હોત તો
ગુજરાતને એનું ૩૫ ગ કાષ્ટ એર રીતે મળી રહેત પશુ વિધિને
જૂડુજ બાવુ, અને એ મિત્રના અવસાન પછી બહુ બહુ વિલંબે
એ સગ્રહ એમના સત્પુત્ર પામેથી મને પાછો મળ્યો તે પછી મારી
ચાતુ નાદુરસ્ત તથિયત અને અનિવાર્ય અટયણોને લીધે એ બહાર
પાડવાનું કામ દીનમાજ પડતું ગયું ગયા ડિસેમ્બર ૧૯૨૩ માં મારા
વિદ્વાન મિત્ર રા રા અળતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોર મદ્રાસ આવ્યા
હતા, ત્યારે તેમના સ્નેહ અને આગ્રહને વશ થઈને મેં એ સગ્રહ તેમને
સાધીન કર્યો અને તમનીજ પત્ની એ સમયે “ ગુજરાતી સા પ
બડોળ કમિટી ” ને એની પ્રથમ આદતિ પ્રગટ કરવા માટે સાધ્યો.
એ બધા મિત્રની જો આદલી ખત ન હોત તો વળી પાછી કેટલીક
વધુ ઢીલ થઈજ હોત એ કારણને લીધે આ પુસ્તકની પ્રસિદ્ધિને
માટે હું એમનોજ આભારી છું

ગુજરાતનો વાયક વર્ગ કવિતામાં હવે વધુ રસ લેતો થયો છે,
અને ગુજરાતીનું શિક્ષણ જાણાઓ અને વિદ્યાપીઠોમાં પણ વધુ ઉમંગ

અને ખતથી લેવાય-દેવાય છે, એ આનંદની વાત છે આ સગ્રહમાં સમાયલી કવિતાઓ ઉપર કશી જાતના ટીપ્પણ કે ટીકાઓ તેઓના અર્થવિસ્તાર માટે હું આપી શક્યો નથી, પણ રસિક વાચક એમાના રહસ્યો અને ધ્વનિઓ પોતેજ ઉઠેલી લેશે, એટલી આશા તો માગ રસિક ગુર્જરપ્રધુઓ માટે હું જરૂર રાખી શકું

મારી 'પ્રકાશિકા' બહાર પડ્યા પછી લખાયલી મારી લગભગ તમામ છૂટક કવિતાઓ આ સગ્રહમાં સમાવવામાં આવી છે મોટે ભાગે એ સર્વ સાહિત્ય, વસત, ચેતન, ગુજરાત, નવચેતન, સમાલોચક, નવરંગ, નવજીવન, ગુજરાતી, હિંદુસ્થાન, વગેરે પ્રસિદ્ધ ગુજરાતી માસિકો અને વર્તમાનપત્રોના અંકોમાં છપાઇ ગઇ હતી, અને તે માટે એઓના તત્ત્વીઓનો હું અહિં આભાર માનું છું

કવિઓના હૈયાના કુવારામાં બ્રહ્માંડની રસધારાના ધોધ નિતર વહેતા રહે છે. એ ધોધના ધ્વનિમાં એ કુવારો પણ ગ્સપ્રકુલ ઉડતો જાય છે એ કુવારાના રસગિદુ એટલે એ બ્રહ્માંડ સદેશ પ્રત્યેક સાચો કવિ એ બ્રહ્માંડનો સદેશવાદક છે આ પુસ્તકના પૃષ્ઠોમાં એ સદેશની કાષ્ઠક પણ ઝાખી માડ નક હૃદય ગુર્જરપ્રધુઓને કરાવી શકશે તો તેમાજ એ હૃદય પોતાનો અનિવાર્ય આનંદ અને વિજય માની લેશે

મદ્રાસ. માર્ચ ૨૦

અરુદેશર દશમજી બખ્શરહાર

તા ૨૧ મી નવેમ્બર ૧૯૨૪

અનુક્રમણિકા

	પૃષ્ઠ
સંદેશ	૧
રસપ્રભુતા	૪
જોગીડા	૬
વસતની શોધ	૧૦
વસતના બળુકા	૧૬
મધુરી	૧૮
મારી બહેની	૨૨
જૂલથું	૨૬
પારણ	૨૮
વિકાસ	૩૦
અક્ષરની કિંદ્રેલણ	૩૨
વિરહિણી	૩૪
પ્રેમદાન	૩૫
દૂધડા દોહતી	૩૭
મહિયારી	૪૦
ગૃહદાના બેલડીઆ	૪૧
શન્ય પિંબર	૪૫
સ્નેહીને	૪૮
મનઝારીના સ્વર્ગસ્થ આત્માને	૫૨
ધૃમ્મમક્રાનો હાત	૫૪
કોન્તનું સ્વર્ગપ્રયાણ	૫૬

	પૃષ્ઠ
દીવાળી	૬૩
નવા વર્ષના હારથ .	૬૫
જીવનના દેખુ	૬૭
અમારી ગુજરાત	૭૦
ત્રાન્સવાલમાં ત્રાસ અને ગુર્જરવીરત્વ	૭૨
પુરોહિતની રાજભક્તિ . .	૭૭
વીરાગના કર્મદેવી	૮૩
વીરખાળક બાદલ	૮૮
૫ મહાત્મા ગાંધીને ચરણે ...	૯૩
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !	૧૦૧
ગુજરાતનો ચરકુડ .	૧૦૮
દેવીના નવચેતન	૧૧૧
ખાડાની ધારે	૧૧૪
દેવીનું અપ્પર	૧૧૮
રણહાકે	૧૨૦
માનવહૃદય	૧૨૩
શુ બોલું . .	૧૧૭
હૈયાના ધાવ	૧૨૯
કિસ્મત	૧૩૨
દાન ..	૧૩૪
પાપણના પડદા	૧૩૬
માનવદુઃખ અને પ્રભુનો સ્નેહ .	૧૩૮
દુ ખની દેવી	૧૪૧

	પૃષ્ઠ
આજ્ઞાના	૧૪૩
સંધ્યાકાળે સાગ-પ્રિનારે	૧૪૫
નાથ	૧૫૦
નરમ્ભિ	૧૫૩
પ્રભુતા પ્રેક્ષા	૧૫૫
જીવનમધ્યા	૧૫૭
અગોચર ધામ	૧૬૩
વિશ્વનુ ગુહ્ય	૧૬૭
સ્વર્ગને આગળે	૧૬૮
માટીનું મૂલ	૧૭૮
માનસચિતા	૧૮૪
ત્રિકાલ	૧૮૭

સંદેશિકા

સંદેશ

(ગરબી)

હયાના હોજ આ હેલે ચઢવા હો !

રેલે 'પ્રહ્લાદ રસધારા' રે લોલ,

ઝીલો ઝીલાવો મનમહેલે, રસિકડા !

નીતરે સદેશ કંઈ ન્યારા રે લોલ

૧

ઝાડા આકાશની ખાણે ખેલોને

કાઢવા છે રત્નરૂપ તારા રે લોલ

એવે તે આગણે આવો, રસિકડા !

પ્રાણે સમાવો અમકાશ રે લોલ

૨

પૂર્વે સૂર્યોદયનાં પીછાં પોપટિયાં
 રંગે છે દેવના ઉતારા રે લોલ
 પશ્ચિમ પતંગિયાની પાંખો, રસિકડાં !
 વીંઝે અહિં સ્વર્ગપલકારા રે લોલ ૩

ચઢાની ફર ફર ચમકે કીકી ત્યા
 ઉછળે મહેરામણ આરા રે લોલ
 એવા નકેત ઉર ધારો, રસિકડાં !
 ઊંડા છે આત્મના ઉધાર રે લોલ ૪

પલક પલક પ્રાણકુંડન ઠસીને
 ઝરતું આકાશ અંગારા રે લોલ
 જીવનના જોગ કુંડા એવા, રસિકડાં !
 એવા છે પ્રાણના પુકારા રે લોલ. ૫

જીવનરુદનના તારે ઝૂંઝાર
 પૂરે છે સ્વર્ગ લલકારા રે લોલ
 અશ્રુમીઠાં તે એનાં ગીતો, રસિકડાં !
 ઠરશે કુંડા હિન્દ અણસારા રે લોલ ૬

મીઠા હતા ને આજ ઘેરા દીસે તે
 કાલે કલ્યાણ કરનારા રે લોલ
 એ કે નસારના સૂરથી, રસિકડા !
 ફળને આ દેહના ઇન્દ્રિય રે લેલ ! ૭

હયાના હોજ આ હેત્રે ચઢ્યા હો !
 રલે છે આત્મના ઓવારા રે લેલ .
 આવો, આવો, રસઆગણ, રસિકડા !
 ઝીલને નદેશ અહિ ન્યારા રે લેલ ! ૮

રસપ્રભુતા

(૫૬)

ધુટકા ભરી ભરી પીએ કે. રસના સરોવરો છલકાયો!
 રસના સરોવરો છલકાય, રસિકનું મન દેખી મલકાય!—
 ધુટકા ભરી૦

અલ ભર્યું મ્હે આનંદે, જોળે ચચુ નિત્ય,
 જડી જડી રસ.જે હુ હૃદયમા, ચમકાવે સહુ ચિત્ત
 અંતર ભરી ભરી મીચે કે, આત્મા ડાડી ઝળે ઝળકાય!—
 ધુટકા ભરી૦

કુજે કુજે લઃ ડેલે, ચૂમે લલિત વસત,
 વનવન પવન વહે રસ ભરતો, લીલા હસે અનત
 જોળે ભરી ભરીને રમે કે હુચે નવુ નવુ હિચકાય!—
 ધુટકા ભરી૦

* “મગ્ન દેતે હન કનઃ ” તેજે ખાલ વુવગ્વાલે,”—એ ચાપ

છીપે છીપે મોતી દીપે, અગ્નિને ભડાર,
 નયને નયને તેજ નયમના, વમી ડોડે અધાર :
 ઝબકી ભરી ભરી કાઢો કે, તેજે નયન નયન રજાય !—
 ધુટડા ભરી૦

કણ કણુમા જો મણિ વિલસે છે, બિંદુ બિંદુ પ્રલ્યાંક;
 રસગ્રાહક રજરજમા નિરખે ભયો દિવ્ય રસકાંડ :
 નયના ભરી ભરી નિરખો કે, સ્વચ્છ અને થળે નીતરાય !—
 ધુટડા ભરી૦

સરોવરો છલકે છલકાતા સ્વચ્છ અને અર્થ :
 ધન્ય ઝીલો રસ રાજહસ કે, જગ ભલા રહે વ્યર્થ !
 આત્મા ભરી ભરી ઝીલો કે, પ્રભુની સ્તમ્ભવતા પથરાય !—
 ધુટડા ભરી ભરી થીઓ કે, રસના સરોવરો છલકાય !

૬

જોગીડા

(મગ્ધી)*

જૂના જૂના તે અમે જોગીડા,
ને જૂની જૂની અમારી જાત દે,
જોગીડા જૂના જૂના દે :

જનમ્ય જગતને કોતરે,
ને ભમિયે અધારી રાત દે,
જોગીડા જૂના જૂના દે ૧

જૂન સરજ, જૂના ચાઢલા,
ને આ જૂના છે ફરતા આકાશ દે,
જોગીડા જૂના જૂના દે.

ભયો જગતને આંગણે
અમ શોધ્યા મળે નહિ વાસ દે,
જોગીડા જૂના જૂના દે ૨

* “ આશાભર્યા તે અમે આવિયા, કે મારો વહાલો રમાડશે
રાસ દે, આવેલ આશાભર્યા કે ”—એ ચાલ

જૂના ડુગર, જૂના ધોધવા,
 ને જૂના વહેતાં નદીનાં નીર રે,
 જોગીડા જૂના જૂના રે.

હોડે પુરાતન પ્રીતકી,
 અમ બાંધવ પેગમ્બર પીર રે,
 જોગીડા જૂના જૂના રે. ૩

જૂના જૂના ગાળે સાગરા,
 ને જૂના જિભા કિનારા કોટ રે,
 જોગીડા જૂના જૂના રે

હાડી દિશાઓ ઝંઘ લેકતી
 ચાલે અંતર ભરતી ને ઓટ રે:
 જોગીડા જૂના જૂના રે. ૪

જૂના જૂના છે પેલા તારલા,
 ને આ વીંટિ જૂના અંધાર રે,
 જોગીડા જૂના જૂના રે

હાડા વનેથી તહિ આવતા
 કોઈ ધૂણીકેરા અમકાર રે,
 જોગીડા જૂના જૂના રે. ૫

૬

જૂના આ વન, જૂની ઝાડીઓ,
ને જૂની જટા વરસાની છાય રે
જેગીડા જૂના જૂના રે

ઘાડી આશા દિલ ઘેરતી,
તેમાં પંથ ખાડે અમ પાય રે,
જેગીડા જૂના જૂના રે ૬

જૂના તે કાળના મોજડા,
ને છે જૂનો અમારો ઘાટ રે
જેગીડા જૂના જૂના રે

લીધા તપોવ્રત રનેહનાં,
નહિં ઊભા અખંડ કીર્તિ વાટ રે
જેગીડા જૂના જૂના રે ૭

જૂના કમડલ, ઘેરખા,
ને જૂનાં લગવા અમારી સાખ રે,
જેગીડા જૂના જૂના રે

લયા કલ્યાણ અમ ઝોળીઓ,
આવો, ચોળો અમારી ખાખ રે !
જેગીડા જૂના જૂના રે. ૮

૬

જૂના અમે તે જગજોગીડા,
ને જૂના જૂના જગતના વેશ રે
જોગીડા જૂના જૂના રે :

મોઘેરા નાથના યોલડા,
આવો, હૃદયે મોઘા મહેશ રે !
જોગીડા જૂના જૂના રે

૯

વસંતની શોધ

(દિવ્ય)

કહેશો, ક્યા જઈ સંતાઈ
 વનજીવન લલિત વસત ?
 કહેશો, નવફૂલડે છાઈ
 કઈ કુંજનિકુજ હમત ?
 લીલી લીલા ગૂલાઈ
 દેતી રસ જગને દત
 કહેશો, તે ક્યાં છૂપાઈ
 પ્રીતિભાયા રસવત ?

શોધી કુલડાની આખે,
 શોધી કાચલને કંઠ ,
 શોધી અધ્યાની પાખે,
 શોધીજ ઉપાને પથ ,
 ખોળ્યા ધરણીની સાખે
 કંઈ ગગનતણા રસત્રય .

શુ અવર ધરા જઈ આખે
 રસપૂર્ણ અમર ઉરત્રય ? ૨

આવી, મેહી, ઉડી જાવુ
 એ છે એની જૂની રીત ,
 જગના જનને રહ્યુ ગાવુ
 ગતકાળતણાં ગુણગીત ,
 રહાવુ, રહેવુ ને રહાવુઃ
 એ છે જીવનની જીત .—

કહેશો, કયમ જઈ સમજાવુ
 જે પ્રીછે નહિ ઉરપ્રીત ? ૩

શુ ગદ્ય મોહિતને છાડી ?

—ઐર્ષ્યમહારીત પુરાણ !—

ધરણી જ્યાં ધગવા માડી,

ત્યાં થઇ આછી રસદહાણ,

ફરી ગ્રહે ન ગુલની દાડી

તે અર્મોસુખરગ પ્રમાણ,

ફરી જાણે કે ન જગાડી

વનદેવીનો ફૂલપ્રાણ

૪

ના જોઈ ઉપાદર્યણુમા

જેતી નિજ રનેહસુહાગ,

અધ્યાસરવરમાં ક્ષણુમા

યગ ધોતી ન જોઈ જરાક,

ફરી નીલા ગગનાગણુમા

ન સુણ્યા મુરતાના રાગ,—

ઓ વસંત ! તુજ આજણુમાં

શું હતા જીવનના કાગ ?

૫

ફેલડાને નાખ્યાં વેરી,
 રંગો કરમાયા અધ,
 ગસી ઊડી રસધેરી
 છે દર પડી અનવધ,
 રસસરિતા બની આછેરી
 મુઝવે કવિઓના પદ
 જ્યાં ગઈ વ્યત નમેરી ?
 ક્યાં ગઈ, કહી દે સદ્ય '

૬

પગલા દીઠા છે એના ?
 એ ગઈ હશે કઈ વાટ ?
 તુ, પવન ! મને કહેશે ના ?
 કેા ટાળે હૃદયઉચ્ચાટ ?
 યાવનરસભર તે નેણા
 શુ જળે લીલમને માટ ?
 કે તપ માટે લાખેણુ
 જઈ સુરગગાને ઘાટ ?

૭

એને કે શોધી લાવો,

તો હઉં વરદાનજ સત્ય .

હઉં અમરજીવનનો દહાવો

ને ચિરયૌવનની ગત્ય ,

કમજોથી ભર્યા નળાવો,

ફૂલકીકીઓના નૃત્ય

ફૂલડા ! ફાયલ ! સહુ આવો !

કરિયે કંઈ શોધનકૃત્ય !—

૮

એ વિના તપ્યા તપનારા,

ને આભ રડ્યાં ચોધાર ,

ચોદિશા સમીરણ સારા

કંઈ ભમ્યા હૃદયને ભાર

ગ્રંથી સૂકા જગક્યારા,

પંખી ધ્રુવ્યા શીત ગાર

શુ રહે સદાય ઉધારા

સુખના આશાને દાર ?

૯

મૂકેા ખુલ્લા ઉરમાળા,
 મૂકેા સાન્નિધ્ય કળ માય,
 ગાઈ ગુણરાગ કૃપાળા
 પ્રેરે રસવતા પાય
 રંગે રસિયા રઢિયાળા
 કઈ ધીર સમીર વહાય,
 ત્યાં સટકેલી રસનાળા
 ઉતરી આવી લેભાય ।

૧૦

લાવે પાંચકારી, લેયા ।
 લાવેજ અખીર ગુલાલ :
 રનેહે છાંટે, રસછેયા ।
 એ મુદ્દરો કેરા ગાલ ।
 પ્રિય કેકિલ, મોર, બપેયા ।
 ગાઓ, નાઓ રસતાલ
 લેશે નવપુષ્પિત અહિયા
 આ વસંતની વરમાળ १

૧૧

વસંતના ભણકા

(ગરબી)

થનગન વનમા નાચે વસતડી,
 હેયાની કુજ મારી હલે જલે,
 ઊડેરી એક તહિ બાલે કોયલડી,
 હાલે વસતડી ફૂલે ફૂલે—થનગન૦ ૧

ઉજળા આકાશમા ઉઘટે વસતડી,
 દિનદિન રંગ કંઈ નવલા ઝરે,
 રંગે રંગે મારી ચમકે આખલડી,
 ઠમકે વસતડી ધરણી પરે—થનગન૦ ૨

રસ રસ કરતી રેલે વસતડી,
 તરસી જગત અમીજિંદુ જીલે,
 હેયે મારે ધારા ફૂટે મીઠલડી,
 લટે વસતડી છલકે ખીલે.—થનગન૦ ૩

ઝાડીના ઝુડમા હિંચે વનતડી,
 પાને પાને કળી મીંચઈ હસે
 ઘેલી ઘેલી મારી લાગે વાતલડી,
 જાગે વનતડી નસે નસે — થનગન૦ ૪

લીલા લલિત નવી લાવે વસતડી,
 ઘેગ ઘેરા મારા નયણા ફેરે
 હોયે નવલ મહેક મહેકે રસિકડી,
 હોંકે વનતડી શમણે સડે — થનગન૦ ૧

ઝીણુ ઝીણુ કંઈ યુને વસતડી,
 ઝાડા ઝાડા ઉર લણુકા ઢળે
 આઘે આંધ્રે સળિ ! વાળે વાસલડી
 આજે વસતડી એ શું છળે ? — થનગન૦ ૧

મધુરી

(ગરબી)*

શિખરે શિખરે લીલા લલિત રમાડતી
 ભરછક ઊભી ટેકરીઓની હાર ને,
 ને મધુરા મધુરાં ઝરણા રેલાવતી
 ડહક તૃષાતુર સુખ રેડે અર્મોધાર ને
 એવી એ સુહરતા ગઈ ક્યા આજ રે ? ૧

કેડે કે કેડે ઘડીભર ટિગાઇને
 દૂધમય વાદળીઓ ત્યા કરતી ખેલ ને,
 ને ખીણો ખોળે સૂતી લખાઈને
 શમણે નિરખે સ્વર્ગગાની વેલ ને
 એવી એ સુહરતા ગઈ ક્યા આજ રે ? ૨

* “ઓધવજી, સદેશી કહેજો શ્યામને,” — એ ચાલ

લહરી મીઠી આર્વાં રમે અલખેલડી
 ફેલડાને કાને કરતી રસવાત બે
 ને એ લહરી સગ ભરી કરવેલડી
 મધુરી મારી આર્વાં સરલતા સાથ બે
 એ સરલા મુહરતા ગઈ કયા આજ રે ? ૩

લીલમલીલી શીતલ આખાવાડોમા
 પાખડોએ વગગી ફરતા તા રાજ બે,
 કે નતાવં ચણોઠીકેરી ઝાડોમા
 દેવ પરીની વાતે લેતા મોજ બે
 એવી એ પળ મીઠી ગઈ કયા આજ રે ? ૪

મીઠડલા ફેલડાને વધુ મહેકાવતી
 મીઠડલી આવી'તી મધુરી મારી બે,
 કોમળ શ્વાસસુવાસે હૃદય હુલાવતી
 ચોરી લેતી'તી મુજ દુનિયા સારી બે
 એવી એ મુહરતા ગઈ કયા આજ રે ? ૫

મુઠરતાને અત ખરે જલદી દિસે

ને શુલની કટુતા પામે શુલપ્રમી જો
તડકા સથે ગદ્ય મધુરી પશ્ચિમ વિશે,—

ને મુજ માટે તો જ્ઞાની છે નેમી જો

હા ' એ મુઠરતા મળશે કયા આજ રે ? ૬

છે માગુડે શોક ડઈ અદ્ભુત લયો,

ને શોકે પણ છે માધુર્ય અનેઃ જો

હા. જુરી ગદ્ય ને કટુતામા રહુ ઠયો,

ને આ હૃદય સમરે મધુર ને થેર જો

એવી એ મુઠરતા ઠરી ઉર આજ રે । ૭

છે અઠે કે વ્યત ન જગમા કાઈનો

જે નહિ માગે આગુડેઃ મૂલ જો

અન્યત્રા હુ ખમા છે જન્મજ આપણો,

ને નિજ હુ ખમા ખનવુ આખર ધૂળ જો ।

તો તે મુઠરતા શોધુ કયા આજ રે ? ૮

ભૂતનણા લડકા બાળે છે જાતને,

ને ભાવીના ફૂલ ગુથે છે શમણા જો,

એ બે લક્ષ્યતણે પ્રલાર્ધ તાતણે

અધુરી મધુરી યાદ લઈ ઉર હમણા ને:

એવી એ મુદરતા ઠરો ઉર આજ રે । ૬

મારી બહેની

(ગરબી)

મારા હૈડાનો હલકાર,

મીઠડી બહેની તુ !

આવે ચાંદનીનો ચમકાર,

મીઠડી બહેની તુ !

—(ધ્રુવ)

આછેરાં અરુણા અજવાળા

ઉપા ભરે જગમાય રે.

મુજ આગણિયે એવાં તારાં

તેજ મધુર ઢાળાય

મધુરી બહેની તું

૧

વ્યોમઅટારી તારા ટાંગી

ચંદ્રા ફરતી જેમ રે,

ફૂલપગલી પૃથિવીમા પાડે,

આવે રસભર તેમ,

રસીલી બહેની તું

૨

વીરા પરથી વારી જતી ઓ
 અધીરી અધીરી બહેન રે,
 વીરાનાં દુખડાં લેવાને
 તરપર રહે દિનરેન ।
 અધીરી બહેની તુ

૩

ખરતા તારા સરતા કેરે
 નભ રૂપેરી નૂર રે,
 તુજ વાતલડીના ચમકારા
 એમ સરે મુજ ઉર
 વહાલી બહેની તુ.

૪

માતલડીનાં હેત અનેરા
 ઉર અઘરતી બહેન રે,
 જગ અધારે વીરા પર તુજ
 છે ચઢાશુ નેન
 એધી બહેની તું.

૫

પર્વનશિખરે ધુમસવિશેથી

ગુફ હસતી જોય રે,

આ ગસ ટે એમ સુધામય

હાસ્ય મોઢું તુજ સોહ્ય

હસતી બહેની તું.

૬

મોઘેરી બહેની મારી, તું

વીરાની કરખાહ્ય રે,

વીરાના સરવરહૃદયે તુજ

ભાવતણી રહેા છાય !

વિરલી બહેની તું

૭

બળતા વાયું જગવાડીમાં

બાળે કુમળા ફૂલ ટે,

ત્યા સુજ બહેનડલીની શીળી

વરસે વૃષ્ટિ અમૂલ્ય !

મીઠી બહેની તું.

૮

૨૫

માતાના બાગનો ઓ ગુલકર્ણો !

ખોલો પ્રસરાવ મુવાસ રે !

અઠલ હૃદયમા વસજો તાર

મધુર મધુર હાસ !

મારી બહેની તું.

૯

મારા હેડાનો હલકાર,

મીઠડી બહેની તું

આવે ચાહનીનો ચમકાર,

મીઠડી બહેની તું !

૨૬

ઝૂલણું

(ગરબી)*

લાડકડો લાલ મારો ફૂલે ને ઝૂલે,

ફૂલે વધાવુ એની ચાલ

મારો ફૂલે ને ઝૂલે.

૧

માતાના દૂધ અને પિતાની છાયડી,

દિન દિન વધે મારો ખાળ .

મારો ફૂલે ને :ઝૂલે

૨

હૈયાના તેજ અને આંખોના અમૃત,

હસતાં ખીલે એને લાલ .

મારો ફૂલે ને ઝૂલે

૩

દેવોની વાડીનું ફૂલ એક મીઠું,

મારી વાડીમાં ફળે ફાલ :

મારો ફૂલે ને ઝૂલે

૪

* “રામસભામા અમે ગમવાને ગ્યા’તા” — એ ચાલ

આખોમા તારણા ને મુખે છે ચદ્રમા,

ચોટચા પ્રભાતગ્ગ ગાલ

મારો ફલે ને મૂલે

૫

પૂર્વ ને પશ્ચિમ બે મુઠ્ઠીમા બાધે,

હોયે વિજયકેરી માળ

મારો ફલે ને મૂલે

૬

જગની વમત મારો જાયો ઉઘાડશે

ભરશે થલોથલ થાળ

મારો ફલે ને મૂલે

૭

માતાપિતાના ઉરમહિર ઉબળશે

છવો ઘણુર મારો લાલ

મારો ફલે ને મૂલે

૮

પારણું

(ગગ્ગી)

નીદરડી આવીને મારા બાગમા પેઠી ,
 નીદરડી ! તું તો છે કૃષ્ણ-ચોર
 હાં રે પોઢે મારો કનૈયો. ૧

નીદરડી આવીને મારા વાનમા પેઠી ,
 નીદરડી ! તું તો છે તેજ-ચોર
 હાં રે પોઢે મારો કનૈયો ૨

નીદરડી તો કનૈયાની આખમા પેઠી ,
 નીદરડી ! તું તો છે કીકી-ચોર
 હાં રે પોઢે મારો કનૈયો. ૩

નીદરડી ! કનૈયાને તું લોલજે બેઠી !
 કનૈયો તું જેવો દૂધ-ચોર
 હાં રે પોઢે મારો કનૈયો ૪

* આ ગગ્ગી નવી ગગ્ગી છે

નીઠરડી ! તું કન્યાને રહેજે રે ભેટી !

કનૈયો છે પૂરે ઠેયા-ચોગ

હા રે પોઠે મારો કનૈયો ૫

નીઠરડી ! કનૈયો મારા પ્રાણની પેટી

બળવજે મારો એ અમૃત-ચેર !

હા રે પોઠે મારો કનૈયો ૬

વિકાસ

(રાગ સ રગ)*

આલ ઉઘડે રે ઊડી રાતડીની માલ્ય,
 ઊડી રાતડીની માલ્ય,
 કાળી રાતડીની માલ્ય,
 આલ ઉઘડે રે ઊડી રાતડીની માલ્ય

તેજપટ બીડાઈ જાય,
 નિમિરતંબુ શિર તથાય,
 ફાટિ ફાટિ જ્યોતિ છાય
 રજનીકાય

ત્યાય,

આલ ઉઘડે રે ઊડી રાતડીની માલ્ય

૧

* “ વીજ ચમકે જે મીઠા મે,લા ૧ માલ્ય,—એ ચાલ ”

૩૧

પ્રેમ ઉઘડે રે જાંડી છાતડીની માંદ્ય,
જાંડી છાતડીની માંદ્ય,
રસિક છાતડીની માંદ્ય,
પ્રેમ ઉઘડે રે જાંડી છાતડીની માંદ્ય

હુઝબટ રસે ભરાય,
જગત નવલરૂપ જણાય,
મધુર મધુર કંઈક થાય,
જીવન ગાય

ત્યાય ;

પ્રેમ ઉઘડે રે જાંડી છાતડીની માંદ્ય.

૨

અક્ષરની ઉકેલણ

(ગીત)*

ઉકેલો, ઉકેલો, ઉકેલો, ઉકેલો ઉર-અક્ષરો,

ઉકેલો કેા એ અક્ષરો,

વણલગ્યા આત્માના રે આજ,

ઉકેલો, ઉકેલો કેા એ અક્ષરો !—(પ્રવ)

વાયુ વાયો, કુકાયો, સમાયો, છવાયો પાને પાને

ફેલે ફેલે ઉઘડયો નવસાજ

ઉકેલો, ઉકેલો કેા એ અક્ષરો !

૧

અણુદીડી રહે વીંટી શી મીઠી વનત આ ધરાને,

કળીએ કળીએ રાજે રસરાજ.

ઉકેલો, ઉકેલો કેા એ અક્ષરો !

૨

* “કમુખી રગ હો ગઈ,”—એ રાહ

જરી જોયુ ન જોયુ ને મોહુ નયન નવદાને
એનો કોણુ ગતાવે ઇલાજ ?

ઉકેલો, ઉકેલો કે એ અક્ષરો ! ૩

અણધાર્યો, વકાર્યો પુકાર્યો ટકક આસમાને,
ઝાડો ઝાડો ફારે એ અવાજ

ઉકેલો, ઉકેલો કે એ અક્ષરો ! ૪

બ્રહ્મ બોલે કે ડાલે ને બોલે આ વિશ્વ જો પીછાને,
એનો જગ કે ઉતારો અમ કાજ !

ઉકેલો ઉકેલો, કે એ અક્ષરો !

વણુલખ્યા આત્માના રે આજ,

ઉકેલો, ઉકેલો કે એ અક્ષરો ! ૫

વિરહિણી

(રાગ ગારો)

નમેરીઆ ! આવો રે, મોરે નયણા પલક ના સૂકાય
 નયણા પલક ના સૂકાય,
 હો, લયમા ખલક ડૂળી જાય,
 આવો રે, મોરે નયણા પલક ના સૂકાય
 ભરતી ભરાય આ,
 ડેચુ તણાય આ,
 દિલનો દિલાવર ન પાય .
 આવો રે, મોરે નયણા પલક ના ચૂકાય
 માયા તે નાથની,
 છાયા તે હાથની ,
 વેલી અકેલી કરમાય
 આવો રે, મોરે નયણા પલક ના ચૂકાય.
 નમેરીઆ ! આવો રે, મોરે નયણા પલક ના સૂકાય

પ્રેમદાન

(ગરબી)

ધોમ ધખે ને ધરણી તરસે,
ધમધમ મેહુલો વરસે .

ઢાલમજી !

એવાં તે પ્રેમદાન દેશે જી ક્યારે ? ૧

મુખડાના મોહ ને દિલડાના દવ',
આખર છે હેયુ ઠગાવા

ઢાલમજી !

સાચા તે પ્રેમદાન દેશે જી ક્યારે ? ૨

નયન નયનમા પ્રનિમા પલકે,
રેડે પરમરસ છલકે

ઢાલમજી !

મોઘા તે પ્રેમદાન દેશે જી ક્યારે ? ૩

ખેલુ જગાડી અધારને ભડકે,
વીજળીશુ વાદળને પડખે

ઢાલમજી !

ગરા તે પ્રેમદાન દેશે જી ક્યારે ? ૪

ગગન સુહાગી રહે શશિદેહે,
અતર સુહાગી છે સ્નેહે

ઠંડાલમજી !

મીઠા તે પ્રમદાન દેશેજી ક્યારે ?

૫

ભરશે વિરાટ એક સુહીના દાને,
સુહીનો લેઢ જે જાણે

ઠંડાલમજી !

ગંડા તે પ્રેમદાન દેશેજી ક્યારે ?

૬

પગલે પગલે જ્યા જ્યોતિના ફૂંટા,
સૂચેને માડવ અણમૂલો

ઠંડાલમજી !

વિરલા તે પ્રેમદાન દેશેજી ક્યારે ?

૭

શ્વાસે શ્વાસે છે આ જીવનના આણા,
ભરતીના મોઝા ભરાણા

ઠંડાલમજી !

દેવી તે પ્રેમદાન દેશેજી ક્યારે ?

૮

દૂધડાં દોહતી

(ગઃખી) *

ગોરા ઉબ્બન, ગોરા વહાણુલા, મનમોહનજી !

ગોરા ગોરા ગોકુલના ગામ

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનજી !

ગોરી અબેલી ગોરી વાદળી, મનમોહનજી !

ગોરી ગોરી હું ને તમે શ્યામ

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનજી !

૧

કાળી ભૂકુટી, કાળી આખડી, મનમોહનજી !

કાલી કાલી તમારી વાત .

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનજી !

આવી અડપલા મા કરો, મનમોહનજી !

મારા દૂધ દોહવણિયા હાથ

દૂધડાં દોહું રે મનમોહનજી !

૨

* “ રાતલડી રળિયામણી, મનમોહનજી, ”—એ ચાલ.

કાળા અખાડિયા આબલા, મનમોહનજી !

કાળા કાળજિયા અધાર :

હૃદય હોહુ રે મનમોહનજી !

કાળી કાળી મારી ગાવડી, મનમોહનજી !

તેની ગોરી આ હૃદયની ધાર

હૃદય હોહુ રે મનમોહનજી !

૩

કાળા ભરૂર ભમે વાડીમા, મનમોહનજી !

ગોરા ગોર કમળના ફૂલ

હૃદય હોહુ રે મનમોહનજી !

દિલે સિદ્ધસન દેવનાં, મનમોહનજી !

કરજો કાળ ગોરના મૂલ

હૃદય હોહુ રે મનમોહનજી !

૪

કાળી ફજે કહિ કોકિલા, મનમોહનજી !

ગોરા ગોર આખાના મહોર

હૃદય હોહુ રે મનમોહનજી !

આલે વગ ડે તમ વાસળી, મનમોહનજી !

હોતા હૃદ ડે જશે ચઢી પહોર .

હૃદય હોહુ રે મનમોહનજી !

૫

કાળા તળાવ, ગોરા હંસલા, મનમોહનજી !

ઊંડા ઊંડા જીવનના યોલ

દૂધડા દોહુ રે મનમોહનજી !

લાંચા મટુકી તમ આત્મની, મનમોહનજી !

આ દૂધડાના સ્વાદ છે અમોલ !

દૂધડા દોહુ રે મનમોહનજી !

મહિયારી

(ગરબી)

મહિયારી ! કયા ચાલી ગોકુલ જામની ?
 દો'ણીમા તે રાખ્યુ શુ ચતાડી જો ?
 તરસ મને લાગી છે અમૃત નામની
 મુજને શુ ના દે તુજ મહી ચખાડી જો ?
 મહિયારી ! કયા ચાલી ગોકુલ જામની ? ૧

ગમે મને તારા હરિયાળા ખેતરા,
 ને તુજ હુધિયા ધિજા ઢોર ભડકતા જો
 કા ભડકે ?—જો આ ઝાડીના ઝાખરા,
 આવ, પડી અહિં સુષિયે હૃદય ધડકતા જો !
 મહિયારી ! કયા ચાલી ગોકુલ જામની ? ૨

વાડતણે ખૂણે તુજ દો'ણી મકશુ,
 તુજ ઝિંઢણ આ કમદી પર ટપાશે જો,
 ને આ લીલી ચાર ઉપર જરી મકશુ,
 આત્મા ઝાડાં અમૃત ત્યાં પી પાશે જો
 મહિયારી ! કયા ચાલી ગોકુલ જામની ? ૩

“આધવશ, સદેશો કહેજો સ્યામને,”—એ ચાલ

૪૨

ગૃહદ્વારનાં બેલડીયાં

(માદ-ગમી)

આછા ધુધટ ઉઘાડ,

સખીરી ! તારા આછા ધુધટ ઉઘાડ !

ઉરનાંદર્ય ચખાડ,

સખીરી ! તારા આછા ધુધટ ઉઘાડ !—(દ્રુવ)

રસરંગીલી ચઢા મધુરી

વેરે રૂપાકૂલ,

વાદળવસન મુખેથી ખસેડી

કરતી દુનિયા ફલ,—

સખીરી ! તારા આછા ધુધટ ઉઘાડ ! ૧

સરવરસલિલે કુમુદની નાચે

અનિલે અનિલે પૂર;

મુખવદલરી ખીલવે પાંખડીમા

ઝીલવા ચઢા ઉર,—

સખીરી ! તારા આછા ધુધટ ઉઘાડ ! ૨

નહિ ઝીલે તો નહિ ખીલે એ,

બહીલે મુખ સૂકાય :

ઉરસવાદ પ્રકુલ વસે ત્યા

રસભોડી વિકસાય,—

સખીરી ! તારા આછા ઘુઘટ ઉઘાડ ! ૩

અંતર તુજ આત્મા ગુજે ને

નયને વહે સદેશ,

ઘુંઘટ ઉઘાડ, અહો રસરાણી !

કરી દે સ્વપ્ન ઉજેશ !—

સખીરી ! તારા આછા ઘુઘટ ઉઘાડ ! ૪

પટ ખોલે નભલક્ષ્મી ઉપા તો

સૂર્ય ઝરે રસનેહ,

સંધ્યાને મુખ ઘુઘટ પડે ત્યા

અધ બને જગદેહ !—

સખીરી ! તારા આછા ઘુઘટ ઉઘાડ ! ૫

ગૃહદ્વારે બેલડીઆ વહે

વહન વહનઉદાર,

સમરસકલા ખીલી પ્રગટે ત્યા

ઉરમાંલાગ્ય અપાર,—

સખીરી ! તારા આછા ઘુઘટ ઉઘાડ ! ૮

તુજ સ્નેહની પ્રતિમા શુ બોલે,

હોલે ચેતન કેમ ?

એકલ ઉર કલાખી ન બોલે

પ્રાણકલા પૂરી એમ,—

સખીરી ! તારા આછા ઘુઘટ ઉઘાડ ! ૭

રસ ન ઝરે, પ્રભુતા ન સ્પુરે, શુ

આ તુજ એવી અમાસ ?

ઘુઘટ ઉઘાડ, ખિલાવ કલા, સખી !

વેરી દે તુજ હાસ !—

સખીરી ! તારા આછા ઘુઘટ ઉઘાડ ! ૮

જળથળ વિલસે, રજની વિલસે,

વિલસે દિશદિશ ઓમ

ધુધટ ઉઘાડ, જીવનભાગી સખી !

પૂર્ણકલા ઝર સોમ !—

સખીરી ! તારા આછા ધુધટ ઉઘાડ ! ૯

નયનો ઝરશે, પ્રભુતા ભરશે,

મરશે આત્માભાર

સખીરી ! તારૂ હૃદય વિકસતા

સ્વર્ગ બને નસાર !—

સખીરી ! તારા આછા ધુધટ ઉઘાડ ! ૧૦

શૂન્ય પિજર

(દિવ્ય)

ગઈ, ગઈ ઓ બહાલી દારા !

ગઈ, ગઈ તુ તો રવિયાર

તેં વાળો લાધા સહુ તારા,

મુજ કાજ રહ્યો અધાર

મુજ અતરની અમીધારા

પડો બધ હવે આ ઠાર ,

તુજ પથ રહ્યા કઈ ન્યારા,

ને હા ! મુજ આ નસાર !

જ્યારે તું ગઈ, ઓ વહાલી !
 ઉડોને કેા ખીજે સ્થાન,
 પડયું આ મુજ પિજર ખાલી,
 ત્યાં કવિત કરે નહિ ગાન ,
 તુજ પૂડે ગયું સહુ ચાલી,
 જળ પૂડે હમ સમાન .
 મુજ કાયા પડી છે ઠાલી,
 ને હૃદય વિજન વેરાન

૨

મુજ ગાન હતું તુજ કાજે,
 ને તું માફ હતું કૃદ .
 તુજ મુઠર નખરાનાજે
 તું ખીલતી મારે ધગ !
 તું -હેવા ગઈ સુર-તાજે,
 કરવા સુરજન સહુ :લ
 વહાલી ! કરશે ત્યાં આજે
 મુજ ધળતણુ ડઈ મૂલ ?

૩

તુજ નેન વમી રવિન્યોતિ,
 તુજ મુખે હસત વમત,
 તુજ ગાલ ઉપા રહ્યો ગોતી
 ડોકાવતો જતી દિગત,
 તુજ કંઠે કોયલ ગોતી
 નિજ ગાન ભમત ભમત,—
 સહુ આખ રહી અહિ રોતી,
 ને તું ત્યા હસે અનન ।

૪

તું ગઈ, ને સ્વર્ગ ગયુ ત્યા,
 રહ્યુ કંઈ મુજ પાસ ન અત્ર,
 બહાલી ! હા બાયજ તું જ્યા,
 ત્યા સ્વર્ગ બને તુજ છત્ર ।
 તુજ હાસ્યફલો તે ગૂથ્યા
 ને બાધ્યા સુરજન તત્ર
 રહ્યુ સ્વર્ગ બધુ યે શુ ત્યા ?
 અહિ ફરતા રહ્યો સર્વત્ર ।

૫

નહિ, નહિ, બહાલી ! ફર પાછી ,

ફરી દે મુજને રવિભર્ગ,

ફરી જાનલહર -હે નાચી,

ને પૂર્ણ બને રસસર્ગ.

લાગે જગ આછી આછી .

મીઠી ! શા સુરજન વર્ગ ?

સ્વર્ગે તુજ મુખ રહુ યાચી,

ને તુજ મુખમાહિજ સ્વર્ગ !

સ્નેહીને

(ગરબી)

આવો, આવો અમરે બાર,

ઠહાલા પધારજો !

તમ આત્માના ઊજળા ચમકાર,

ઠહાલા પધારજો ! —

પગલે પાવન અમીછાટણા છાટો,

બારણે સૂકાઈ અમ વેલ .

ઠહાલા પધારજો !

વેલી જગાવો હર ખેલી એ ઘેલી,

રેલી રેલાવો રસરેલ

ઠહાલા પધારજો ! — આવો૦

સ્નેહમહત્ત્વ નિત્ય આત્મ અમ જૂલે,

સ્નેહની દોરી સ્નેહહાય

ઠહાલા પધારજો !

* આ ગરબી તરી રચી છે.

દોરી તૂટી કે છૂટી નહિ જાણુ,

જેંથી જલાવો તમ સાથ

ઠહાલા પધારજો ! — આવો૦

આછી આછી આ જગતની માયા

ઊંડા અમારા વિલાસ :

ઠહાલા પધારજો !

મોઘી મોઘી અમ માડવની છાયા

મોઘા તમારા ઉલ્લાસ

ઠહાલા પધારજો ! આવો૦

આત્મપટ ખોલી આ મૂંઝુ તમ પગને,

ના ના, જશો નહિ દર !

ઠહાલા પધારજો !

આવો, પટે એ કનકપદ લૂંટ

પામુ પ્રભુજનું નગ

ઠહાલા પધારજો !

૫૨

આવો, આવો અમારે ખાર

બહાલા પધારજો !

તમ હિયાના દેવી ચમકાર

બહાલા પધારજો !

(અમ અનગના કોડા અધાર

બહાલા વિદારજો !)

આવો, આવો અમારે ખાર,

બહાલા પધારજો !

મલખારીના સ્વર્ગસ્થ આત્માને

(ગગ કાશી-ધીમના પદની ૨૬)

કુખિયારાંના બેલી રે, પાગળિયાંની પાંખડી !
રોતી ગયો શુ મેલી રે હિંદ મૈયાની આખડી !— (ત્રુવ)

તંચી ઝંચી તુજ મેડી આકાશે, નીચા અમારા વાસ
તોય હૃદય તુજ નિત્ય ધડકતું, દુલતું બની દીન દાસ
એવા કીધી સાચી રે, બાણી ન તેં ઝરઝાખડી
ભૂલે તે શુ ભવમા રે હિંદ મૈયાની આખડી ?— ૧

રે તાને જઈ રોકતો, વીરા ! રોતો અતર આપ,
હિંદ મૈયાના દીન હૃદયની શુદ્ધ બન્યો તું આપ
તણ રતનજડિત મોજડી રે, પહેરી કઠણ પદ આખડી,
આજે કોણજ લહોશે રે હિંદ મૈયાની આખડી ?— ૨

પૂવના પર્વત ને પશ્ચિમના સાગર ધુરકી રહ્યા અધભાવ
ધૈત ધન તુજ ત્યા રણ રોપી તે કીધો અમૃત પ્રસ્તાવ
બધુતાની બાધી રે સહુને તેં દિવ્ય રાખડી,
જોતી સ્વપ્ન મોઘેરા રે હિંદ મૈયાની આખડી !— ૩

ગાળે ગગન ઘનઘોર ફરી ને વીજ કરે ચમકાર,
 પડતા પ્રલયના પડઘા પશ્ચિમમા ખખડાવે અમ ક્ષાર.
 સૂઝે નવ ત્યાં ઝીધી રે વાટ દિસે બહુ વાંકડી,
 ધીજી ત્યાં ક્યમ ધારે રે હિંદ મેયાની આખડી?—૪

બધુતા પ્રથ્વી ને સ્વર્ગની સાધી તે, વિભુના બહાલા ઓ વીર !
 તો અમ આશ રહી તુજમાં, તું દ્વિત બને અમ ધીર
 પ્રભુજીને વિનવજે રે, રક્ષે મૈયા રાંકડી,
 હાસ્ય પૂરીને ઠારે રે હિંદ મેયાની આખડી !— ૫

સૂર્ય ચંદ્ર ને તારલા સાથે વરસતા નિત્ય ઉજેશ,
 ધર્મ અને દેશોન્નતિ કેરા મોઘા તુજ સદેશ
 મળજો વીર મલખારી રે ફરજ ઊભી જ્યાં જ્યાં ખડી !
 ભૂલે સ્મૃતિ શુ તારી રે હિંદ મેયાની આખડી ?— ૬

ઈલમમકાનો હાથ

(ગઝલ)

ખુબ કરી બે ઈલમની સોદાગરી હાથ ગયો
બેકદર ગુજરાતની કરી ચાકરી હાથ ગયો ।

ખુબ કરી૦

જ્યા લયા'તા આસમાને ઘોર કાળા વાદળા,
રંગ ત્યાં બેમૂલ કે દે ચીતરી હાથ ગયો ।

ખુબ કરી૦

જ્યા જમીને ગુચવાતા ધૂળડગ ને જાખરા,
બાદશાહી બાગ ફૂલનો ત્યા કરી હાથ ગયો ।

ખુબ કરી૦

ગુર્જરીનુ ઈલમમક્કા પાક કીધું હજ કરી,
એક હજરતની ફકીરી ફિલ ધરી હાથ ગયો ।

ખુબ કરી૦

ઓ મહોખ્ખત ! નાઉમેદી ! ઓ જુવાની ગુલમરી !
તમ ફકીરીની અમીરી આ હરી હાજી ગયો !

ખુબ કરી૦

ઓ અમીરીના સખુન પર ત્યાં ફિરસ્તા છે ફિદા .
અહિ ન જાણ્યુ મોતી શા શાં વીખરી હાજી ગયો !

ખુબ કરી૦

રો હવે ગુજરાત ! રો, રો ! ના પિછાન્યો જીવતા
આસુના દરિયાવ એવા કે તરી હાજી ગયો !

ખુબ કરા૦

ના અહલ ઇનામ જગતુ, એક કુરખાની દિલે
કે અમીરી, કે ફકીરી, સઘરી હાજી ગયો !

ખુબ કરી૦

કાન્તનું સ્વર્ગપ્રયાણ

(દ્વિતીય)

સ્વામીના સેવક વહાલા,
 ઓ ગુર્જરીના મણિ કાન્ત,
 પ્રભુના અમૃતરસ ખ્યાલા,
 તે પી પાયા મરણાન્ત,
 તુજ આત્મનર્માર્ગ નિરાળા
 કયા શોધ્યા આખર, શ્રાન્ત-
 છોડી જગપથ નમાલા
 કયા જઈ પામ્યો એકાન્ત ?

બહાલા, તુજ હૃદયસિતારે
 ન્યા છેડ્યા પૂર્વાલાપ,
 મૃદુ ઝરતી અમૃતધારે
 પળ ભૂલ્યા મો જગનાપ,
 તુજ અગુલિ તારે તારે
 ભરતી માધુર્ય અમાપ,
 ક્યા જઈ શોધું જગઆરે
 તુજ અહ્ભુત ગાનપ્રતાપ ?

૨

ઓ બધુ, ગયો તું ચાલી
 કુદરતશું ફરવા ફર,
 લાગ્યા શુ અમ ઉર ખાલી
 યોગમ દેખે ચકચૂર ?
 સભારી સ્વર્ગે બહાલી
 અહિ વાળ્યા આલમનૂર ?
 ત્યાં ચાલ્યો ગાવા મહાલી
 શું ગાન પરમ રસપૂર ?

૩

તુજ હૈયાની બલહારી

અહિં જોઈ અમે કંઈ ઓર,

તુજ સ્નેહવસતે બારી

લયતા મૃદુતાબર મહોર .

કંઈ કંઈ ધારી અભુધારી

તુજ હૈયે તપી બપોર !

ન્યારી, બહાલા, રે ન્યારી

તુજ કુસુમ સમી ઉરદોર !

૪

ડાલી બહુ તારી કીસ્તી

ભવસાગરને તોફાન,

જોળી હસતી ને નીસ્તી

તું રોજ રહ્યા હોરાન,

તુજ નજર કદી નવ ગિસતી

જયા ઝગતુ દૂર નિશાન,

તુજ સફર સફળ થઈ દિસતી

સ્વામીકર કંઈ સુકાન

૫

૫૬

શુ 'નથી હંશ્વર હુ ખીનો' ?

શુ 'કતાની કૃતિ કૃર' ?

જીવનભગ તો રસભીનો

તું, બધું, રહ્યાં કયમ પૂર ?

ને લેવો લ્હાવ અમીનો

તો વિષ પણ પીવું શર

એ મહાપિતા અલુજનો

છે પ્રેમવિલાસ જરૂર

૬

માગ્યુ તે આજ મળ્યુ છે,

શોધ્યુ તે જડ્યુ ઝવેર

ઠોક્યુ તે પણ ઉઘડ્યુ છે

ઓ વહાલા, અલુની મહેર !

ત્યા દેવ પરસ્પર પૂછે

દારે બિભા રસભેર,

એ આજે સ્વર્ગે શુ છે ?—

રસદેવ, પધારો ઘેર !

૭

દુનિયાએ અળગો કીધો,
 તે કરવા પ્રિય વધુ આજ,
 વહાલાએ ઘા ઉર દીધો,
 તે ચુંબન કરવા કાજ.
 તે સ્નેહસુધારસ પીધો,
 લઈ પ્રભુધેલાનો સાજ —
 જો, પ્રભુએ જોળે લીધો
 ને શિર મૂક્યું સુરતાજ !

૮

જન્મે જન્મે ઉર કસવું,
 એ છે વિધિની શુભ નેમ,
 જોવા અધારે ધસવું,
 લેવા જોવું જગજ્ઞેમ,
 દુનિયામાં દુઃખે હસવું,
 ને સુખમાં રડવું તેમ
 વહાલા, વિભુઉરમાં વસવું
 તું સમજ્યો સાધી પ્રેમ.

૯

દિનઉરની શોભા ખોલે

સૂર્યાસ્તે ભર આકાશ,

જીવન જ્યાં ચઢતુ ઝોલે

ત્યા આત્મા ભરે મિઠાશ

નભગંગા પૂરી લોલે

જ્યા આજે આખ અમાસ,

જીવન અવસાને ખોલે,

ને પૂરે પ્રભુજી આશ

૧૦

બહાલા, પ્રભુપદ તુ ખેલે

છેડી તુજ વીણાતાર

અહિં વહતી રસભર રેલે

મધુરી ધીરી સ્વરધાર,

રોતી ઉરપાર ઉકેલે

ગુર્જરો તુજ ગાનપ્રકાર

થા રાગ હશે સુરખેલે ?—

સુજ આખ ઉડે જગપાર !

૧૧

૬૨

ઉગશે રવિ ને આથમશે,

રૂઢેશે સત્યજ ને ક્ષેત્ર,

આગળ પાછળ નભ નમશે,

વચ્ચે તપશે રવિદેહ

તુજ ગાન પિતાઉર થમશે,

ભરણુ ઉર એ રસલેહ,

ત્યાં તુજ રતિધન ધમધમશે

ઝહાલા, અહિ જ્યોતિર્મહ !

૬૩

દીવાળી

(ગરબી)

પ્રગટે ઘરઘર આજ પ્રકાશ,
દીવાળીના મેરિયા રે લોલ.
ઝબકો આર્યભૂમિના વાસ,
હો રામર હેલિયા રે લોલ !

(સાગી) ઊંડું અંતર કાળનું, ઊંડા આ અધાર,
આવે તેમા તેજના મોંઘરા ચમકાર

ઊડાં ઊડાં છે અમ ગીત
કે ગરવા ઘેલિયા કે લેલ
આવો, ગાઇએ સદુ શુભ રીત,
હો ગામર હેલિયા કે લેલ !

(સાખી) દીવે દીવે દેવની રમેડભરી છે આખ ,
 ઝળહળ જ્યોતિ ઝીલતાં, ફૂટે પ્રાણુની પાખ

સુરવર મુનિવર નર ને નાર
 કે એમા ખેલિયાં રે લોલ ,
 આવે, કરીએ આત્મવિહાર,
 હો રંગભર હેલિયા રે લોલ ! ૨

(સાખી) કોટિક તારક ઝગઝગે, કોટિક દીપ પ્રકાશ
 કોટિક એવી પ્રાણુની ખીલો ઉત્તન આશ

કોટિક આજ દીધાળી સાથ
 કે અતર રેલિયાં રે લોલ ,
 દીપે દીપે પ્રગટે નાથ,
 હો રંગભર હેલિયા રે લોલ ! -- ૩

૬૫

નવા વર્ષનાં હાસ્ય

(ગરબી)

વહાલા ! નીતરે હરિના નેહ,

આનદભર અગ્ને !

એના ઘરઘર વરસે મેહ

આનદભર આગે !—

મેઘી જગતની છાબડી ને

મોઘી હુયાની થાળ ને

મોઘા તે રસ જગનાથના હો

ઝીલો જગતના બાળ !—

આનદભર આગે ! ૧

કાળી દીવાળીની રાતડી, તેમા

અબકે દીવા ભરતેજ રે

નાથ હસે ત્યારે ઊજળા દીપાવે

ઊડા અધાર ઉર એજ

આનદભર આગે ! ૨

હૈયા હીરા, મન મોતીડાં, તે
 મઢો હરિને હેમ છે,
 પુણ્યની આંગળીએ પહેરી શોભાવો
 આત્માનો અવિચળ પ્રેમ !

આનંદભર આજે ! ૩

હસે આકાશ, હસે વાદળાં, ને
 હમે પ્રભાત નવજગ રે,
 હમે જગત કૃત વેરતુ, વહાલા !
 હમે સદા સુખનગ !—

આનંદભર આજે ! ૪

જીવનનાં દેણુ

• (ગીત)*

ધીરી ધીરી ઓ જહેન !

ધીરી તું જોલ, મારી જસરી !

નાગ ઘેરા ઘેરાં વેણુ

ધીરી તું જોલ, મારી જસરી !— (ધ્રુવ)

ધીરી ધીરી તું જોલ,

ઝરણુ હૈયાનાં જોલ,

જગત પોલમપોલ

પરમ ટ્રાતુકના કહેણુ

ધીરી તું જોલ, મારી જસરી !—ધીરી૦

* “કમુખી ગગ હો મધ,”—એ ચાલ

(ન ખી) શ્વાસે શ્વાસે જાય મુઠરતા જગથી સરી.
પ્રેમ રહે ને ગાય, ભરતી ઓઠે માનવી !

ઉગે ઉગે સૂકાય,
ખીલે ખીલે કરમાય,
ભરે ભરે ઠલવાય

જગતબદુના ઘેન,
ધીરી તુ બોલ મારી બસરી !—ધીરી૦

(ન મા) ફૂલડા જાગે જ્યાર, પ્રેમ વૂંમી નહે કોડીલો
પાન ખરે તે વાર, જાય ઉડી જ્યમ વાયરો

એવા એવા છે નેહ,
હોડે દુનિયાની દેહ,
પડે ભવતી જગ ચેહ

એ તો ભવનના દેશ
ધીરી તુ બોલ, મારી બસરી !—ધીરી૦

ધીરી, ઓ ધીરી, હા ધીરી,
 ન થા તું અધીરી,
 અમીરી ફકીરી,
 સખીરી ! ગા તું વીરી

ધીરી ધીરી દિન રેન,
 ધીરી તું બોલ, મારી ખંસરી !

તારા ઘેરા ઊંડા વેણુ
 ધીરી તું બોલ, મારી ખંસરી !

ધીરી ધીરી ઓ બહેન !
 ધીરી તું બોલ, મારી ખંસરી !

અમારી ગુજરાત

(ગીત)

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ?

અમ રી ગુજરાત હો જીવનની મહોત્સાહ

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ?—(ધ્રુવ)

ચગલે પગલે જ્યાં મોતી વેરાયા,

સ્નેહે ધ્રુમે માતજયા સજાત :

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૧

નવ ખડ ગાજે ચેતન અવાજે,

દહાવે લેવો એ તો આજે ઉદાત્ત

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૨

આત્માને લોગે જોગ જમાવશુ,

આને મદિર અમ પ્રાણની બિછાત !

કોણ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત ? ૩

* “નાહી બનશે પ્રીતિના મોતીનું મૂલ”, એ ચાલ

જર્ણશુ જગતને ચારે ખૂણાએ,
 ગુજરાત અમારી ગુજરાતી અમ બાત
 કેણુ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત? ૪

તપશુ એ તાપે, જપશુ એ બાપે
 એ અમ 'અહમદશ' ગુજરાત માત'
 કેણુ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત? ૫

દુનિયા ડાલાવશુ, સાગર શોષાવશુ
 મોઘા અમ પ્રાણની એ મોઘી મિરાત
 કેણુ કહેશે, નથી આ અમારી ગુજરાત? ૬

ત્રાન્સવાલમાં ત્રાસ અને ગુર્જરવીરત્વ

(મિશ્ર હાગિત)

દેવી ! ધસો અમ અગમા !
ભરી દો અનલ અમ અગમા !

જગ ડાલશે,

અમ ચોળશે

અમ ઊંવનના રણરંગમા

દેવી ! ધરો રણતર થર સ્વહસ્ત હા !

જગયો, ગમયો સૂર પૂરણ મરત હા !

ભડગર્જના ત્રાડી ગગનપટ ફેાડતી ઝાડી વહે

ઓ દેવી ! કૂંડો સદ્ય ! અમ અતર અનલ ભડભડ દહે !

૬૩

૨

શુ આલ આ તૂટી પડે ?

આ સિધુ શુ ઉલટી પડે ?

હુ ખજાળમાં

આ કાગળમાં

શુ તેજ અમ ખૂટી પડે ?—

શુ ના અમે ગુજરાતના સત્તાન કે ?

શુ ના અમારી માતનું અભિમાન કે ?

હિંદે, મુસલમાન, પારસી કે! કહે વિવિધ અમ જાતોએ ?

એકાત્મ સહુ ઊભા અડગ. શુ ના અમે ગુજરાતીએ ?

૩

કઈ દેશદેશ ઘૂમ્યા અમે,

કહિ રવિ ઉગે, કહિ આથમે :

જગલ બધાં

મગલ કોંધા

અમ ધીરપાદ પરાક્રમે !

ન ગણ્યા અમે ખંડાડો, વનો, મહાસાગરો :

ન ગણ્યાં અમે કંઈ વનચરો કે જળચરો :

રે કર્ન હજારો વર્ષથી હર્ષે મર્યા પરદેશમાં,

તે માતૃદૂધ ધિકરાવના શું જીવોએ આ વેશમાં ?

૬૪

૪

ઓ રણશૂરી ગુજરાતણા !

પ્રતિભાપૂરી ગુજરાતણા !

(શુ એજ કે

ઘરને ચકે

રોબતી ઝૂરી ગુજરાતણા ?) —

પડખે અમારે રહ્યો સહે સહુ વેદના,

રણદેવોશુ કૃકે ઉરે અમ ચેતના,

ઝોરવ-પ્રભા-મહિમાવતી ! વીરત્વ તમ ઝળકાવજો !

તમ ક્રૂપ પાક્યા મોતીંડા અમ દેશને દીપાવજો !

૫

હે પ્રિયનના યશસ્વકે !

સ્વાતંત્ર્યના ઉશ્ભક્ષકે !

વિષ વિષ ભોંડે

અમને પોંડે

આ ત્રાન્સવાલી તક્ષકે ! —

ભડ યુદ્ધમા ગાળી ઊંભા સાથે અમે

ક્યમ દૂર જઈ દુગ દેરવો આજે તમે ?

તમ કિરણતલુ ગ્રહી ઊંભા સામ્રાજ્યની છાયા તળે,

ત્યા એક તસુ ભંભિયે અમોને ના મળે, શુ ના મળે ?

૬૫

૬

ઉકળે અમારા અતરો,

આખે વહે અગ્નિઅરો

હઠીએ નહી,

લટીએ નહી

આ આફતે અમ સિંહનરો !—

શુ અમે કાળા હિંદોએ કહેવાઇએ ?

તમ હૃદય કાળા ચીતરી ક્યમ ગાઇએ ?

અમ આત્મકુદન અગ્નિ આ બળતા પ્રતાપ અગાવશે,
એ બોઅરો ! તમ ઘોર આ ઉરભૂમિને જ ધગાવશે !

૭

વીરા ! મચી શી હોળી આ !

શા મુભટરંગો ચોળી આ

ઉરશક્તિની

પ્રત ભક્તિની

અમ પ્રાણને ધૂળ રોળી આ !—

વીરા ! અમારા રંગમા ચોર બોળજો !

વીરા ! અમારા ફાગની ધૂળ ચોળજો !

ઘેરા ગગનને ફેડતી, પાતાળના પડ તોડતી,
આવો, પ્રમત્ત ગળવોએ રણુહોરો જગ જડોડતી !

ઉછળો ગગન મહાસાગરો !

વટોળિયા નસને ભરો !

ખડાડો પડો !

જવાલા ઉડો !

અધાર અવર્તિ આવરો !

ગુજરાતના શૂરા અમે ગુજરાતીઓ !

થઈએ શુ ભારતદેવીના યશઘાતીઓ ?

અમ જેહ હઈએ, દેહ હઈએ, ચેહ ખર્જીએ તારી ઓ !

અમ ટેક ના તજીએ કદી !-રે આ અમે ગુજરાતીઓ !

(અનુક્રમ)

‘राज्ययुत्र इ, मृ त्यां शो युद्धनो लय राणवो
भ्राता । अत्र यदावीने रक्षपाडित्य दाणवो ।’ १

(વમતોપદ્ર)

પ્રતાપ ને શુક્ત મુસપ ધારે,
 ર.ણા ઉદેસિહતણા મુત જેઉ ગરા
 દુર્યોજ એક દિન તે પ્રિય વીર પૂરા
 ચટ્યા વિવાદે મૃગયાવિહારે.

(महाकाल)

તાપે ઊંડુ વન ગાહુ તપે, અગ્નિજવાલા છવાતી,
અશ્વો સર્વે દિણદિણ થતા ત્યાં સહે ભૂમિ તાતી
આથે પક્ષી સભય ઉડતા ઝાંઝી છાયે ભરાય,
ને રહેજે ત્યાં ઉભય કુવરો વાદમા કે તણાય

૩

૭૮

(અનુષ્ટુપ)

પ્રસ્તાવ ત્યાં પ્રતાપે તે ઇદ્યુદ્ધતણે કૌંધો
શુકતે તે શર શખ્દોથી ઉત્તર બ્રાતને દાધો. ૪

ઇદ્યુદ્ધે પડે બન્ને, શત્રુ સૌ ચમકી ગ્હે ;
વીરહાકે ધરા ધૂળે, સાથીઓ નિરખી રહે. ૫

(ગાલિનીમ ।)

ટુંકે ટુંકે ઝેર વ્યાપી ગયુ છે,
રોમે રોમે શોર્ય ધૂમી રહ્યુ છે,
બ્રાતા બ્રાતા રનેહમળધ ભૂલે :
શત્રુ શત્રુ, નભ ચમકતાં, આથડી હસન મૂલે ! ૬

(મદાધરા)

ફૂંદી ફૂંદી, ઉછળી ઉછળી, સિહશું રગ રાખે,
રાના તાતા ઉભય કુવરો યુદ્ધનૈપુણ્ય દાખે
ઊભા ઊભા અવર જન સૌ ધૂજતા મીટ માટે ;
પૃથ્વી ધૂળે ઊંભેલા, અનિલ ધુધવતો ઘોર ત્યા ઘોષ પાટે ૭

હાથા બોમે નહિ નહિ કદી સુદ્ધ કેા જોયુ એલુ,
 ઘેર ઘેર નહિજ અનિલે ગીત કેા ગાયુ તેલુ,
 પાપાણીમા, વન વન વિશે, ઘોષ એવા ન ધૂમ્યા,
 આજે મેવાડના શા ઉભય વૌર લડે, અધ કોધે ઝમૂમ્યા ! ૮

(અનુષ્ટુપ)

મેવાડ રતન શુ જોશે, સ્નેહમનોજ રો સયાં ?
 નૃત્ય ને ચંદ્રના જેવા રાજપુત્રો પ્રભાભયાં ! ૯

કાધ છે સ્નેહનો વેરી, અશિમા બધુ બાળતો
 નરકસાથી એ કોધ પ્રજળે ને પ્રજળતો ૧૦

(દ્રુતવિલખિત)

નથી નથી હઠતા કુવરો જરા,
 ઉભય સુદ્ધકલામહિ છે પૂરા;
 કુલપુરોહિત આવી જુએ તહિં,
 સકળ નાશ થતું દિસતુ જહિં. ૧૧

સ્થિતિ વિચિત્ર જણાય વિલોકતા,
 યુગલ તે અટકે નહિ રોકતા,
 ઉભયને અતિ તીવ્રજ આર્જવે
 શમન કાજ પુરોહિત વિનવે. ૧૨

સફળ યત્ન જરાય જણાય ના,
વિકૃત બુદ્ધિથી કાઈ સુણાય ના
કુલપુરોહિત દીન વિભાસતો,
હૃદય ના સમજે વિધિપાશ તો ૧૩

ઉભય બધુવિશેષથી આ સમે
જીવન નિશ્ચય એકનુ આશમે,
ઉભય વા કદિ નાશજ પામશે
ઝરર ! આ ભૂમિનુ પછી શુ થશે ! ૧૪

(અનુષ્ટુપ)

તપતુ ત્યા મહાતાપે દિસે છે વન આ વધુ,
લાગે છે ધ્રુમતુ હૈયુ, વન ને વિશ્વ તો બધુ ! ૧૫

(મદાધરા)

રાતા તાતા ઉભય કુવરો યુદ્ધથી નાજ ખાયે
ઊભા ઊભા અવર જન મો વૂજતા શાંતિ બાયે
એવે આવી યુગલ વચમાં તે પુરોહિત ઊભે,
લોકીને તે કટારી ઝટ નિજ ઉરમા ત્યા પડી રક્ત ડૂબે ! ૧૬

(અનુષ્ટુપ)

લડતા કુવરો મધ્યે વિપ્રનો દેહ તર્ફડે
ભૂલીને યુદ્ધ પોતાનું શુશ્રૂષા કરવા પડે ! ૧૭

પ્રાણુગૂન્ય પડ્યો દેહ વિપ્રનો પળમા તહિ
શુશ્રૂષા ત્યા કરે કોની ? અરેરે ! સમજ્યા નહીં ! ૧૮

(મંગલતા)

રે કેવી આ ઉર જગવતી ભેરવી રાજસજિત !
આ હા કેવી પ્રબળ સ્ફુરતી એ મહા પ્રાણુસજિત !
કેવો ઊંડો, અડગ, વિરલો, ભવ્ય આ દેશપ્રેમ !
એ આત્મા, એ ગહન પ્રતિમા, લેશ ભૂલાય કેમ ? ૧૯

છે મેવાડે રંધિર વિરહુ ભૂમિમાં વીરકેશ,
પાષાણોમા, કુહર કુહરે, ઊછળે તે અનેક,
ગજસ્નેહે રંધિર નિજ દે, હા પુરોહિત સૂએ !
ઊંડા તેના હૃદયપડ્યા ત્યા ધૂમે છે હજારે ! ૨૦

(અનુષ્ટુપ)

રોકાશ્ચર્યે ઊંભા બને વીર શુક્ત અતાપ ત્યા,
ઢગના ભાનુના રશ્મિ ભૂલાવે ઉરતાપ ત્યા. ૨૧

થતા અતાપની સજા, શુક્ત તે ભૂમિ ત્યાગતો
અતાપ પ્રાણુનિદ્રાથી પ્રતિજ્ઞામય જાગતો ૨૨

૮૨

(દ્રુતવિલગિત)

ગહેન શાંતિ વને પ્રસરી રહે,
ગગન રક્ત પ્રભા ક્ષિતિજે થહેઃ
કવચિત કૌંઠક અશ્વ ખુખારતો,
વન અગાધ પ્રતિધ્વનિ ધારતો

૨૩

વીરાંગના કર્મદેવી

(૫૬ હગિત)

૧

અગના !

વીરાગના !

કર્મદેવો વૌરાગના !

સ્ત્રીધર્મદેવો વૌરાંગના !

લાવન્યમયો રમણી બની શુ આજ માણો વૌરાગના ?

કયાં કુમુદની

કેમળ બની,

કયા શુવર તે કાટાલયો ?

આ રંગ શો ન્યારો ધર્યો,

ઓ રજપૂતાણો વૌરાગના !

અત્ર તપે રવિશું અરે, વૌરાગના ?

હિરણ્ય અમીસરિતા ખરે, વૌરાગના ?

કયા આર્તો ઓ વીરાગના ! કર આર્તો આ તરવરને ?

શુ રમિક લલના યુદ્ધ ઝૂઝે કાજ દેશોદારને ?

૨,

અગના !

વીરાગના !

કર્મદેવો વીરાગના !

રિપુકાલ જેવો વીરાગના !

મધુરી, રમીલી, શાત કાતા આજ એવો વીરાગના ?

રંગમહેલ સુખાસને

યુવતી રસમા ખેલતી,

તણ સર્વ વિકાસને

તે યુદ્ધક્ષેત્રે રેલતી

આ આલો કેવો વીરાગના ?

ક્યા કંકણો આભૂષણો, વીરાગના ?

મ્યા સાજ આ યોદ્ધાતણો, વીરાગના ?

તો જાન મધુર આજ આ બદલાય શુ વીરહાકમા ?

વોરાગના ! તુજ હૃદય ગુને રિપુદમનના રાગમા ?

અગના !

વીરાગના !

કેમદેવો વૌરાગના !

દૃઢ દુર્ગ જેવો વૌરાગના !

ગોર્ધનજીવિની, ઉગ્ર, પ્રભાવિશાળ વૌરાગના !

ઉન્મત્ત સરિત ધગી

જળ પૂર્ણવેગ ધૂમાવતી,

નિજ બળ પ્રચડ કસી

સાગર ગગન ઉછળાવતી .

એવી કરાળ વૌરાગના !

એવાડ શુ પરતત્ર થાય, વૌરાગના ?

શુ વીરભૂમિકળી છુદાય, વૌરાગના ?

શું યવનકિ કર દુતુબુદ્ધિન નયંબળ ઊડાવશે,

ન્યા સમરસિહતણી શૂરી સિહણ સમર ધ્વજવશે ?

અગના !
 વીરાંગના !
 કર્મદેવી વૌરાગના !
 ઓ વિરલપ્રતિમા વીર્યગગ વૌરાગના !
 રણમાં ચઢ્યો,
 ચરો પડ્યો
 પૃથુ સાથ પતિ મેવાડનો,
 પુણ્ય ભૂમિ
 ધૂળ ચૂમી
 ખમે કંઈ કંઈ તાડનો,
 ત્યા શો નવલ ઉત્સાહનો
 તું ભરે રગ વૌરાગના !—
 શુ દેશનો સૌભાગ્યલાગુ ડૂંખી જશે ?
 વીરાંગના ! શુ અધઝળ ઊભી થશે ?—
 ના રજપૂતાણી નહિ ઠરે !
 શો એ ઠનો તે નૌરવ સાગર ઉછળતો ઉલટે અરે !
 વીરાંગના ! આંખેરમાં તુજ કીર્તિકેતુજ ફરફરે !

અગના !
 વીરાગના !
 કર્મદેવો વારાગના !
 શુચિધર્મદેવો વૌરાગના !
 મહાશક્તિપ્રકાશિની વીરાગના !
 દેશપ્રેમવિલાસિની વીરાગના !
 જગવત રિપુ રંગદોળનારી મહાભાવ વૌરાગના !
 રણમા જઈ
 વિજયિની થઈ,
 તેરમી સદાં ઊજળી
 સૌભાગ્યરવિ ત્યા નીકળી
 લે હાસ્યલ્હાવ વૌરાગના !
 સગર ભલે ભૂમિને ગળે વીરાગના !
 તુજ કીર્તિ અક્ષય ના ચળે વીરાગના !
 અમ ભૂતશૌર્ય તુંમા મળે વીરાગના !
 રે તુજ પરાક્રમની ગોંતા ઘરઘર ગવાશે ભારતે !
 વીરાગના ! તુજ પ્રાણમત્રજ ધૂમશે ભર ક્યાર તે ?

વીરબાળક બાદલ

(પુનગવળી ૭૬)

૧

અલાઉદ્દિન ખિલજી જવ આવ્યો,
ચિતોડને ઈતવા દળ લાવ્યો,
વીર્યપ્રતાપ અબડ બનાવ્યો
એવો કેણુ હતો નરવીર ?
કોની આજ કથા તે કરીએ,
કોના ગાનથકી ઉગ ભરીએ,
કોની પ્રતિમા નજરે ધરીએ,
કેણુ હતો એવો રણધીર ?

*આ ૭૬ નવો રચ્યો છે

બાર વનત ન દીઠી પૂરી,
 બાહલવીર ! બાહલવીર !
 કેમળ જેની કાતિ મધુરી,
 બાહલવીર ! બાહલવીર !
 બાર વનત ન દીઠી પૂરી,
 કેમળ જેની કાતિ મધુરી,
 અહલુત તે શી પ્રતિમા ગરી
 રણુ શોભાવે બાહલવીર !

૨

ચિતોડના બાળકનૃપ પક્ષે,
 ભીમસિંહ બધુસુત રક્ષે,
 તેની લલિતા રભા લક્ષે
 યવનેશ્વર મોહી થઇ પૂર,--
 અલાઉદ્દિન ઘેરો લઇ આવ્યા,
 નહિ નિજ આશ વિશે ડઠ કાઠ્યો ;
 છળકપટે ભીમસિંહ બધાવ્યો
 રમણી દે તો છૂટે શર !

શુ રજપૂતાણી યશ ખોશે ?
 બાહલવીર ! બાહલવીર !
 શુ વીર બ્રહ્મ કુસુમ એ જોશે ?
 બાહલવીર ! બાહલવીર !
 શુ રજપૂતાણી યશ ખોશે ?
 શુ વીર બ્રહ્મ કુસુમ એ જોશે ?
 ના, ના, શૂર પદ્મ ના દોશે !
 હાક પડાવે બાહલવીર !

અલાઉદ્દિન ગવે નિજ ફૂલે,
 એવે ઈંઈ સુણતાં ઉર ફૂલે,
 ચિતોડની પદ્મિની ત્યાં જૂલે
 દ્વારે નિજ દાસીઓ સાથ
 ડોળીઓ શતસત્ર પધારી
 યવનમુકામ સમીપ ઉતારી,
 રમણી સાટે રણવીર ભારી
 નીકળ્યા અસિ ફેરવતા હાથ !

ગોરા કાકાશુ ત્યા ઘૂમે
 બાહલવીર ! બાહલવીર !
 થઈ રજપૂત સરદાર અઝમે,
 બાહલવીર ! બાહલવીર !
 ગોરા કાકાશુ ત્યા ઘૂમે,
 થઈ રજપૂત સરદાર અઝમે,
 રિપુહણ તૂળ પળેપળ ચૂમે
 રણ ધૂળવે બાહલવીર !

૪

હથિયારે વીજળીઓ ચમકે,
 રણગજડાટે ધરણી ધમકે,
 વીર બાળક અશ્વે ત્યાં ઠમકે,
 ન ગણે ઘા નિજ સૌગ્ય શરીર !
 ગોરો ભૂમિ પડ્યે ના બાચ્યો
 ભૌંમસિંહ મુક્ત કરીને રાચ્યો,
 બળવતા અરિને શિર નાચ્યો
 વિજયી આબ્યો બાહલવીર !

૬૨

માતાએ ચુપ્પે લઈ ખોળે,
બાદશાહીર ! બાદશાહીર !

દુનિયા ચક્ર વોરતે ચોળે !
બાદશાહીર ! બાદશાહીર !

માતાએ ચુપ્પે લઈ ખોળે,
દુનિયા ચક્ર વોરતે ચોળે !

ભારત ગર્વે હૃદય હિ ચોળે
કરો ક્યા લાવે બાદશાહીર ?

મહાત્મા ગાંધીને ચરણે

એમની પચાસમી વર્ષગાંડને નુભ દિને -વિવાર તા ૨૧-૧૧-૧૯૧૧)

(ખડ હગિત)

૧

ગાંધર્વ આવો જગનના !

સૂર તમ સુરસદનના

રનેહે ભર્યા,

સત્યે ઠર્યા,

દેા આજ મોઘા કવનના !

આવો, ગવેયા સ્વર્ગના સુરસાજમા,

આવો અમારા સત્યરનેહસમાજમા !

અગ સર્વ મધુકઠી મળો !

મધુર લાહરીઓ ભળો !

પાછા કરો પડછદ સામ અવાજમા !

સગીતદેવી ! કાવ્યદેવી ! સર્વ આજે આવજો !

અહિ અમર મોહનગાન સહુ સાથે મળી ગવડાવજો !

૨

મોઘો અમૂલ્ય પ્રતગ આ,
 છે અતુલ્ય ઉમગ આ,
 પ્રિય હૃદયના
 સુરવિજયના

મોઘા અમારા રગ આ
 એ રગમા ક્યમ એકલા અહિ મહાસૌંએ ?
 આ લોક ને પરલોક સાથ ઉમળોંએ .
 શિર જેનુ અડતું સ્વર્ગને
 ધારતું રવિમર્ગને,
 ના બૂસતુ ને આ ધરા પણ ભાળોંએ
 એ આત્મનો ઉત્સવ ઉજવવા, સુરજનો ! પૃથ્વીજનો !
 આવો બધા, અહિ ગાઈએ નવપ્રેમગાઠ પતીજનો !

એ ગાઠનારો કે હશે,

જગ બધી જે મોહશે

સદ્વચનથી,

સન્મથનથી

જે આસુ જનનાં લોહશે ?

જેને જડીબુટ્ટી મળી કલ્યાણની,

જેણે ઘડી પૂરી મહત્તા પ્રાણની,

વનવન વિશે જે આથડ્યો,

અસુર શું નિર્ભય લડ્યો,

મર્યેજ જડતો વાત જે નિર્માણની •

માનવહૃદયના રોગને ઝટ પારખી દે સાર તે,

એવા વસાણા રાખનારો ગાંધી એકજ ભારતે !

૪

કયા શુદ્ધિ જોઈ ધર્મની,

મન, વચન ને કર્મની ?

ભારત ! જરે

જુગજુગ ધરે

મોટાઈ એ તુજ મર્મની !

રાજ્ય હરિશ્ચદ્રે અમોહ સત્ય જે,

ટ્રેડી અડગ પ્રહ્લાદ કેર કૃત્ય જે

ભાન્તતણા ઇતિહાસમા

છે રહ્ય ચિરવાસમા,

એ સત્યની જુગજુગ અતાવી જત્ય જે

તે ના રહે ઢકાઈ અહિ અજ્ઞાન કેરી આર્ધોએ ,

કળિજુગ વિશે એ સત્ય તો રાજ્ય મહાત્મા ગાંધીએ !

વ્યાખ્યો અધર્મ બધે ઘણો
 કારમો માયાતણો,
 આ દેશમા
 મન કલેશમા
 ચાલ્યા વિનાશી ધર્મણો
 દીસે હરાયા તીર્થ કેરા તેજ હા,
 ના આજ ગંગાસ્નાન તારે સહેજ હા,
 ના પેટલર લોજન મળે,
 ખાળ ભૂખ્યા ટળવળે,
 છે મેઘ સૂકાયા બધે ગગનેજ હા !
 એ સત્ય ખૂટ્યુ ત્યા બધે ખૂટેજ ગુખનાં સાધનો,
 એ સત્યને સ્થાપે ફરી આ વીરલો ગુજરાતનો !

એ વીર આજ વધાર્વોએ,
 સ્નેહ પુષ્પો લાવોએ;
 નવજીવને
 નવઉરધને

એ સત્ય આત્મ સમાર્વોએ
 જેણે ન જાણી કોઈ દિન પણ ફરતા,
 જેની અખડ જણાય યૌવનશરતા;
 જેના મહાસયમથકી,
 ધર્મમય ઉદયમથકી,
 નિજ શત્રુને પણ સ્નેહપિજર પૂરતા;
 જે કર સર્વો મણકા વિરલ એ લગ્ય જીવનમાળના
 તે અમ શિરે તપજો સદા ! ન પ્રહાર લાગે કાળના

મોહન ! અમારા વીર ઓ !

સાધુ, દાના, પીર ઓ !

સુકુમારતા

ઉર ધારતા

અલ્પમસ્ત મીર ફકીર ઓ !

મોહન ! તમારી પ્રાણુમોહન બસરી !

મોહન ! તમારી સત્ત્વદોહન બસરી !

સહુ મોહને બૂલાવતી,

રસ અખડ જમાવતી,

મોહન ! તમારી પ્રહસોહન બસરી !

વાળે અખડ પ્રવાહથી, સહુ સ્થિર થઈ સુણીએ અમે :

એ રસ ટપકતા શબ્દ ગીલી આત્મમાં ધુણીએ અમે !

વીરા ! લળે ઉર કેમ ના,
આ મહોત્સવ હેમના
ભારત વિશે
થળથળ દિસે

દયો નમન આ અમ પ્રેમના !
વીરા ! તમારે તેજ હૃદય જગાડજો !
અમ જીવને તમ સત્યખીજ ઉગાડજો !
અમ કુજ લીલો થાય આ,
ભારતે રસ છ ય આ,

ગંગા ફરી દેવત્વભર વહેવાડજો !
નમ જ્યોતથી અહિ કોડ જળજો જ્યોત સત્ય સમાધિની !
ભારત વિશે ઘરઘર થજો જય જય મહાત્મા ગાંધીની !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

(વીનવિજય ૪૬)*

જયજય મારા ગુર્જર વીરો !

આવે, ૪૬ ક્ષત્રીર અર્મારો ! આજે દિવસ ઉગ્યો રળિયાત :

ધોધ પ્રકાશનણા જીલીને અગમગતી કરવી મહોલાત :

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૧

આજે લેશો શુ નમ સાથે ?

માર્ગ વસે હૃદયે કે બાથે ?—તેજ છતાં બુઢી તરવાર ;

કદી દ્રો સહુ બુઢા શસ્ત્રો, સજો હૃદયના નવહથિયાર !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૨

આ ઝની નરીન રચના વીગ્રસને અનુકૂળ આવે તેની રીતે
ગતી છે ચગણાડા અને ચોપાઈના ચરણો મેળનના સરેયા એક-
નારા થાય કે આ નરીન જનું પહેલું ચરણ ચરણાકુળનું, બીજું
અને ત્રાનું ચરણ સરેયાનું, તથા ચોથું ચરણ ઉધાગનું છે એવી
રીતે એકજ વર્ગના હોતો મેળ આ શ્રદ્ધા આભાવિકપણે થયેનો ?.

હોય વિલખ હવે શો ઠાલો ?

ધપતા ધપતા આગળ ચાલો ' અગ્ર રહી ધુમકુ છે આજ -
ધજ રહી છે આ તમ કરમાં, ને ભારતની અમુલ્ય લાજ '
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૩

નથી રુધિર રેલવવા કેના ,
નથી હૃદય ચીરી અરિઓનાં નિજ હૃદયો કરવા પ્રભુભગ ,
નથી વિજયના રગ રુધિરમાં જ્યા જનરક્ત ભરે ઉગ્ગમ
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૪

પ્રેમ વસે ત્યા દ્વેષ રહે ક્યા ?
આકાશે અધાર વહે ક્યા, જ્યા દિનકરનો થાય પ્રકાશ ?
જ્ઞાનદીપ સળગ્યો જ્યાં અતર ત્યા અજ્ઞાનતણે છે નાશ
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૫

મરદાની મુજ ગુર્જર વીરા !
કાર્યધુરધર, શૂર, અધીરા ! મુખ યોવનનો ગર્વપ્રતપ ,
અગ રુધિર ઉછળે નભ અડતા, ભરો હરોલે હર્ષ અમાપ !
ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૬

ભૂત બધુ પાછળ છે મૂક્યું—

આજ ઉરે નવજીવન ફૂક્યું, દુનિયા બધે નવી દેખાય ,
નવઆશે નવહાર્યે ધસવા આજે પાદ અધીરા થાય ,

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૭

મુખી પડ્યા કે હઠ્યા પછાડી ?

ધસો ધબ દ્યો હાથ ઉપાડી, ફરકાવ્યા બાજો ધુનભેર
ધર્મભાર સ્વરોજ વહે એ—એક પડે ત્યાં ઊઠે તેર !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૮

કેણુ વિકટ પથ કહી રંગવે ? -

પર્વતપન્થી ફૂદી હાવે સાગરને આધીશુ બાથ ,
જગલ તોડી મગલ કરશુ, બતાવશુ બળવતા હાથ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૯

આપણુ ગુણગરવા ગુજરાતી !

કૃષ્ણધરા અદ્ભુત મહમાતી, ભારતયુદ્ધ જિતે ભડવીર ,
સાહસ, શૌર્ય, અડગ શ્રમથી જે થળથળમા ગાજે રણધીર :

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૧૦

આવો નવરસના રઢિયાળા !

ગિરિગર્વરમા ભરી ઉગળા કેસરિયાશું રમતા બાળ !

વાઘમૂછ પકડીને ફરતા કાઠી ઘોડીના રખવાળ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૧૧

તીર્થે તીર્થે ધુણિતા સ્થાપી

ગંગા સાબરમતી ને તાપી, ભરે નર્મદા નવનવ નગ ,

ગુણી ગોમતી, સરસ્વતી ને દમણગંગાનું જળ શર !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૧૨

છે અદ્ભુતતા એ ઝડ જુદી !

પશ્ચિમસગરના જગ ફૂલી ઉઠળી ગગન કંઠે નિજ જોમ ,

વિંધ અને ગિરનાર દિશા એ જાણી ઝીંઘે પડતું વ્યોમ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૧૩

એવા ઓ ગુજરે મતાને !

હિંદુ, પારસી, મૂસલમાને, ખ્રિસ્ત, બૌદ્ધ કે જૈન ચહેલે !

ભુજશુ ભુજ બીડીને આવો : એકજ પ્રેમતાણી છે વેલ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત !

૧૪

અહો અડગ બાધવ ટેકીલા !

કેપ વિશે બનવું નવ ઝહીલા, દેષ કદી નવ આપે જીત,
અંતરગિપુનો કરો પરાજય પ્રથમ અબડ ધરી ઉર પ્રીત !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૫

દેષે શું રહેશે અથડાયા ?

કુખર વર્પતણી જડમાયા પડી હૃદયમા છે પથરાઈ,
ઉકેલના પરદોષ ઉરે તો નિજ અધાર વધે ધુધવાઈ,

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૬

લોચનના પરદા ઘો ખોલી !

નન બધા ઉર ખાતા ફેલી તેને પ્રથમ કરો બળહીન,
સ્વાત્મબળે, ઓ ગુર્જર વીરા ! થવું આપણું છે સ્વાધીન !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૭

રહેવું શુદ્ધ વચન મન કમં

સાર એજ દીડો સહુ ધર્મ, તો કયમ થઈએ પતિત નિદાન ?
પ્રેમ તડિ ધિછાર રહે નહિ ધિછારે નહિ પ્રભુનું સ્થાન.

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૮

એવા શુદ્ધ બનીને આવો !

પછી અડગ તમ પગ ઊઠાવો, હબર હાથીનું ત્યા ભેર ;

જય કુકુમનાં પડશે પગલા ડગલે ડગલે ઠારે ઠાર

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૧૯

ઓ આ થાય બધે અજવાળાં !

ઉઘડયા પુણ્યપ્રભાત રસાળા ! ઉઘડયાં ભાગ્ય ભલેરા દેશ !

રણશિગા કૂકાય ફરી આ કર્મવીર ! હઠશો નવ લેશ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૦

સ્વપ્ન ફળે જુગજૂના સાથે .

દેવ ફિરસ્તા ઉતરી રાથે, પયગમ્બર ને પીર અનેક ,

સત્રાઈ સ્વર્ગતણી ભૂલેલી દઢ બધાશે ફરી વિશેક !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૧

કુકુમથાળ અનેરી લાવો !

પત્નીઓ, પુત્રીઓ, આવો ! માતાઓ, ભગિનીઓ સર્વ !

અમ પડખે ઊભીને રાખો ગરવી ગુજરાતણનો ગર્વ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૨

જય જય મારા ગુર્જર વીરા !

આજ અધીરા ઉરના ચીરા જીવનને બાણે નહિ જોખ,

મરણુ તો શૂરાને ગરણુ કાયર જોળે ધરના ગોખ

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૩

શ્વેત ધન્ય ભારતમા રોપો !

થાશે પુષ્પ વરસતી તોપો, શસ્ત્રો સહુ શણગાર સ્વરૂપ ,

જગમધુત્વ લણી તમ દ્વારે દુનિયા થશે નવીન અનૂપ !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૪

ધન્ય ધન્ય મોહનની લીલા !

પુણ્યભર્યા પ્રભુપાદ રસીલા ઘરઘર ભરે નવીન પ્રભાત

સત્તર વીરા ! પડો મોખરે, ગજવો જય જય ભારતમાત !

ઓ ગુજરાત ! ઓ ગુજરાત ! ૨૫

ગુજરાતનો યત્નકુંડ

(૫૨) *

હુ ખમા સરા રે, ઓ ગુજરતી વીરા !

આવો, પૂગ રે ખમવા હુ ખના ચીરા !—(ધ્રુવ)

કડકડ કૂટે કોડ કડાકા, પર્વત કૂકે કાટે,

ઝગઝગ નવાળા બ્યોમ જળાવે ઊભા રહો દહ વાટે !

હુ ખમા સરા રે ! ૧

નથી પડવુ યાહોમ કરીને આજે અવગગનુ ,

નથી અળગને દમવુ . આ છે જડચેનનનુ લહાણુ !

હુ ખમા સરા રે ! ૨

સત્યજ પ્રભુના પ્રાણુ અમારા, સત્યજ અગ અમારા ;

સત્યજ રક્ત વહે અમ નસમા, સત્યજ યત અમ ન્યારા :

હુ ખમા સરા રે ! ૩

‘ ભાગતી ભિયા રે ’ રાખ સુખ્યો ન હજુ યુ ? ”—એ ચલ.

માયા સૌ ઘર બાર તણી ને સુખની ડોળી દફની,
આત્મશૌર્યના શ્રેયેત સજ્યાં પટ, ના કાયરની કફની
હુ ખમા ગરા રે ! ૪

પાય પડયા વિનવ્યા ડઈ ડઈ, શુ હૃદયહીણને રટવુ ?
હુવે પડયા રગડ વ' રણ ત્યા ના હઠવુ, ના હઠવુ !
હુ ખમા ગરા રે ! ૫

ભારતહુ'ખ શિરે અમ લેતા, હૈયા કેમ ન ફૂલે ?
ઓ ભારત ! નિધિ પાર ઉતરજો અમ શમઢગને પૂલે !
હુ ખમા ગરા રે ! ૬

વ ટે ઘાટે છાતી ફાટે થાય સ્મશાની દુનિયા,
નવલખ આખે વ્યોમ રૂપે પણ પાછુ જીએ ન મરણિયા !
હુ ખમા ગરા રે ! ૭

એજ અલખની ધૂન અમારી, મૂળે મુખ હુ ખ સહેવુ
બેડીની જડ જડતા અગિ પણ આખર રોશે એવુ
હુ ખમા ગરા રે ! ૮

કીર્તિ અમોલી ભારત કેરી આજ અમારે હાથે -
ઓ વીરા ! જગને જૂલવવી આ ગરવી ગુજરાતે !

હુ ખમાં શરા રે ! ૯

ધર્મક્ષેત્ર એ, કર્મક્ષેત્ર એ, એ રણક્ષેત્ર અનેરૂં !
જયજય કેને ભાગ્ય અદલ એ પુણ્યજ ભારત કેરૂં ?
હુ ખમાં શરા રે, ઓ ગુજરાતી વીરા !
જાળે પૂરા રે સત્ય પ્રેમરસધીરા !

દેવીનાં નવચેતન

(ગરબી-સોરઠ)*

દેવી ! દીસે શા નવચેતન તારી આંખમાં રે !

તારી આંખમાં રે,

પાછુ જાખ માં રે !

દેવી ! દીસે૦ (ધ્રુવ)

મોહનની નવખમ્મી ખોલે,

બુગબુગનાં પડળો ડર્ધ ખોલે ;

અનર ઝેલે ચઢતાં નવઅલિલાખમા રે

પાછુ જાંખ મા રે !

દેવી ! દીસે૦ ૧

* “ કામણ દીમે છે અલખેલા તારી આંખમાં રે, ”—એ ચાલ.

ભૃગુડીના તપચાપ ચઢાવે,
 નયન નયન શર શર ઉઠાવે,
 જ્યેતિ અનેરી લાવે જગની સાખમા રે
 પાછુ આખ મા રે ।

દેવી । દીસે૦ ૨

ઉરમયમના અજન કીધાં,
 સત્ય સનાતન વ્રત મન લીધા ,
 મૃત્યુતણા અમી પીધા લોટી ખાખમા રે ।
 પાછુ આખ મા રે ।

દેવી । દીસે૦ ૩

સ્વાત્મગ્ધે રચવી જગ ન્યારી
 નવચેતનની ઓર ખુમારી ।
 ઉરના લાખ ઉમળકા વારી રાખ મા રે ।
 પાછુ આખ મા રે ।

દેવી । દીમે૦ ૪

પ્રગટ નિહર સદ્ધર્મ પ્રસરવા,
 એકકુટુબી વસુધા કરવા,
 ગરવા ગુણ ઉદ્ધરવા રાજ રાકમા રે !
 પાછુ ઝાખ મા રે !

દેવી ! દીસે ૦ ૫

દેવી ! એ નવગૌરવ કાળે
 હસતા વહાણા દ્વાર વિરાળે
 ધસીએ આળે ત્રીસ કોડ તુજ પાખમા રે !
 પાછુ ઝાખ મા રે !

દેવી ! દીસે ૦ ૬

નવશુભમા નવમોહન જોલે,
 રુદ્ર ત્રીભુ લોચન કઈ જોલે
 ઓ દેવી ! ડાલે પ્રહ્લાડ જરાકમાં રે !
 પાછુ ઝાખ મા રે !

દેવી ! ઉભરે શા નવચેતન તારી આખમા રે ! ૭

ખાંસની ધારે

(પુનરાવળી ૫૬)*

૧

ભર આકાશે વાદળ છાયાં,
 અધારે વનવન ગુચવાયા,
 ઘૂંટ ચિખડિયા જ્યાં ત્યા ધાયાં.
 કેાણુ પુરે પાચાલી-ચીર ?
 આશ-નિરાશે આત્મન-ઢાડી
 ડેલતી દે ધેર્ય ન છાડી,
 ડગમગતી જગ ફૂટે દગ માડી :
 બહારે કેાણુ જશે નરવીર ?

ઊંડા અજવાળા જે આવે,
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
 ઘૂંટ ચિખડિયા શુ ત્યા ફાવે ?
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
 ઊંડા અજવાળાં જે આવે,
 ઘૂંટ ચિખડિયા શુ ત્યા ફાવે ?
 નવરમભર નવજીવન લાવે,
 ચીર પુરાવે ગુર્જરવીર !

બૂણે બૂણે ખોજ કરીને,
 ઉર ઉત્સાહ ઉમગ લરીને,
 મરતા પ્રાણે આશ ધરીને
 કેાણે ઊંચા કીધાં શીર ?
 મસ્તતણી તોડી મસ્તાની,
 નનધનની કીધી કુરખાની .
 નમ્ર, નિહર, સ્વાધીન, સ્વમાની,
 સત્ય જ એ ગુર્જર નરવીર !

શુ ખાલી ગરજને સૂતા ?
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
 શુ મેઘે જળધોધ ન ફૂતા ?
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
 શુ ખાલી ગરજને સૂતા ?
 શુ મેઘે જળધોધ ન ફૂતા ?
 શુ લય ભાળી ઉર ભીરૂતા
 કદી જણાવે ગુર્જરવીર ?

પગલે પગલે કટક લાગ્યા,
 ચરણ રુધિર ઝરતા ભર લાગ્યા,
 પથરે પથરે પ્રાણજ નાગ્યા,
 પદસ્પર્શે તૂટી જશ્નર
 હેયાના પિજર સળગાવ્યા,
 ભૂતતણા ભરણા મૂકાવ્યા,
 દ્વાર નવા દસદિશ ઉઘડાવ્યા,
 વદન હો તેને નરવીર !

શુ એકલડા આજ પડ્યા છે ?

ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

એકલડા પણ શૂર ઘડ્યા છે

ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !

શુ એકલડા આજ પડ્યા છે ?

એકલડા પણ શૂર ઘડ્યા છે

ખાડાની ધારેજ ચઢ્યા છે,

ખિરદ ખતાવે ગુર્જરવીર !

એ વીરા ! સારથિ શુ કરશે ?
 ધર્મમર્મ ગીતા ઉચ્ચરશે .
 અર્જુન રણ ટકારે ભરશે
 તોજ વિજય પામે રણધીર .
 છિન્નભિન્ન અરિઠળખળ પળશે,
 જુગજુગના અધારાં ટળશે,
 સત્ય ધર્મ ઉડતી ઝળહળશે,
 રનેહે જગ છાશે નરવીર !

એ નવજીવન જીવવા આવો,
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
 એ નવચેતન આત્મ ઝગાવો,
 ગુર્જરવીર ! ગુર્જરવીર !
 એ નવજીવન જીવવા આવો,
 એ નવચેતન આત્મ ઝગાવો,
 ગુર્જર શૌર્ય જગે અકાવો
 જય જય હાવે ગુર્જરવીર !

દેવીનું ખપ્પર

(લાવણી)

ભર ભર મારૂં ખપ્પર, લેયા ! ઝો ભારતના વાસી !
 ઘરઘર બીખુ હરનિશ ફરતી, હું જુગજુગની ખ્યામી
 ખપ્પર ભરો ભરો હો !—(ધ્રુવ)

ક્ષણ ક્ષણ ગણતાં મન શોષાયુ, શોષાયુ તન ત્રામી,
 ખર ખર સૈકાથી ભટકુ અરે અરે ઉપવાસી
 ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૧

અજલિ નાખે, ખોળો નાખે, નાખે કો ભર પાલી
 જુગસકું તળિયુ દે શોષી, ખપ્પર તો રહે ખાલી
 ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૨

ઝો લેયા ! જુગના જુગ વીત્યા, હવે નહીં એ ચાલે
 નદ ઉલટાવે, સિધુ ભરાવે—છલ છલ ભરો ઉછાળે !
 ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૩

ગાજ વીજ ને મૂશળધારે રેલ રેલ જગ છાતી
એક આપટે નવ ચોમાસુ વીર' તૃષા ન છિયાતી,
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૪

જ્યોતિ જ્યોતિ ઘરઘર જો સળગ્યો, રોતી રોતી શુ માગુ ?
શિર કાપી ખપ્પરમા નાખો, કરો કાળબુ આધુ !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૫

એક કેસરીની ત્રાડે તો ભરી દિસે વનવસ્તી,
એક વીરંગની મરતીમા કરુણતણી કયા હસતી ?
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૬

અધઉઘડયા છે દ્વાર પ્રભાના ઓ લૈયા ! અટ આવો !
ખપ્પર માઝ ભરો વીરત્વે ! પૂર્ણ પ્રભા રેલાવો !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૭

રણુહાક

(ગીત)

તનમનધન તમ અર્પણ કરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !—

થનગનતા આગણ હણહણતા હય મારે ખુખારાઃ

ભય હણતી રણુહાક પડે ને માત કરે હોકારા

દિશદિશ ડગમગ ડોલે,

ભાવિ અનેક ખોલે,

અવસર વર કર ઝાલો,

અણગણ તારકગણ સમ ગરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !

જયો છ ! જયો છ ! જયો છ !

જયો જયો જયો જયો છ !

૧

*કવિવર ગરીંદ્રનાથ દાકુરના “જનગણ મન અધિનાયક જય હે ભાગતમાગ્ય વિધાતા” એ ગદ્યગીતની ચાલ.

ગગનથકી અંગાર ઝરે ને અગન અગન દિલ ભળતી,
પરમ વીરના પ્રાણુતણી ત્યાં જ્યોતિ અધિક ઝગહળતી -

ભર રણુને અજવાળે,
અરિજન સર્વ પ્રભાળે;

જીવથકી જશ વહાલો—

નરતનનું ઉરધન ઉદ્ધરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો!—

જ્યો જી! જ્યો જી! જ્યો જી!

જ્યો જ્યો જ્યો જ્યો જી!

૨

અમર પિતરના સાહસ સ્મરતા સમર ગળવે શૂરા;
હિંદુ, પારમી, ખ્રિસ્તિ, મુસલમિન, પ્રોઢ પ્રતાપી પૂરા :

આપણુ સહુ ગુજરાતી,

ગજગજ ખીલે છાતી,

મારો આલ ઉછાળો -

ગર્જનથી ઘન સમ રણુ ભરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો!

જ્યો જી! જ્યો જી! જ્યો જી!

જ્યો જ્યો જ્યો જ્યો જી!

૩

તગતગતી અસિધારે હો કે ધગધગતા અંગારા,
આજ વતનની લાજ જતનથી રાખે રાખણહારા .

નહિ તો અહિ શુ રહેશે ?

રે પ્રભુ તો શુ કહેશે ?—

નહિ, નહિ, ભય શો ઠાલો,
રણ રણ તમ જયધ્વજ ફરફરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !

જયો હા ! જયો હા ! જયો હા !

જયો જયો જયો જયો હા !

૪

મૃત તનનુ અમૃત શરાતન કોણુ રગેરગ ભરશે ?
કોણુ વિજયની કીર્તિ સાથે અદલબદલ શિર કરશે ?

ને ભારત હવે તો

કોણુ મરે શિર દેતો ?

ધન્ય ખની જગ મહાલો

તનમનધન તમ અર્પણ કરવા ગુર્જરજન સહુ ચાલો !

જયો હા ! જયો હા ! જયો હા !

જયો જયો જયો જયો હા !

૫

માનવહૃદય

(બંધ હરિગીત)

કંઈ કળા કિરતારની
જોઈ મે આ અષ્ટિમા,
પૂર્વો પેલે પારની
પણ કલ્પનાની દષ્ટિમા. ૧

રગ દીઠા નવનવા
ભવ્યતા, સૌંદર્યના,
ને રૂપયો દિલ ઠારવા
ઓ સાગરે આશ્ચર્યના. ૨

પારદર્શક જાળો આ
જૂંથો જે અધારની
ને જગતશિર વાળો આ
મૂકી મહાવિસ્તારની; ૩

સૂર્ય ને ચઢાતણા
તેજરનો ત્યાં સરે,
તારલા કંઈ અણુગણ્યા
ઝૂલાઈને કીડા કરે ;

૪

ને રહ્યું અમોતેજનું
ઝરણું પેલી પાર ને,
નવનવા બિંદુઓ
તેના ઝીંલે અધાર એ

૫

ગુપ્ત એ રચના ભણું
તેજ ને અધારની ;
હૃદયથી સમજી ગણું
અદ્ભુત કળા કિરતારની.

૬

પૃથ્વીમાં રચના વળી
ભગ્ય મેં દીઠી ઘણી ;
મૂર્તિ અનુપમ જ્યાં મળી
પહાડો અને ખીણોતણી.

૭

૧૨૫

ને મહાગભીર આ
સિધુ જે મથન કરે,
સૂર તેના ધીર હા
મુજ ઉર મહાભાવે ભરે

૮

વળો રહ્યા પાતાળમા
પૂર્વોના ઉઠરે ભયો
લેદ કંઈ કંઈ કાળના,
તે પણ સહજ મનમા ઠયો

૯

ઉડો એ કુદરતતાયુ
જોયુ સર્વ મહત્વ મેં
ને સૌંચુ આત્મે ઘણુ
કલ્યાણકારી સત્ત્વ મેં

૧૦

ભણ્યુ કંઈ ન હશે વધું
ભવ્ય, મુદર, ને મોહું,—
પણ ગયો ભૂલી બધુ
માનવહૃદય જ્યારે દોહું !

૧૧

૧૨૬

ઝુઠ્ઠીભર આ વસ્તુમાં
શી કળા કિરતારની !
કેટિ સૃષ્ટિ સમસ્ત આ
એ પાસ છે તલભારની !

૧૨

નાથ એ ! તારી કળા
ચોનીએ બીજે કહિ ?
દૌધુ તનેજ પિછાનવા
માનવહૃદય અમને અહિ !

૧૩

શું બોલું

(૫૬)

શું બોલુ, રે મૈયા ! શું બોલુ ?
મારો કંઠ આ રૂધાય, મૈયા ! શું બોલુ ? (ધ્રુવ)

સાતે સાગર તરીને આવ્યો જે ભેદો,
કાંઠે હૂંખે તે અહિયા શું બોલુ ?
મારો કંઠ આ રૂધાય, મૈયા ! શું બોલું ? ૧

ઇંદ્રધનુષ્ય પાખો ખોલે ન ખોલે,
ઉડે મોહ્ય તહિં, હા ! શું બોલુ ?
મારો કંઠ આ રૂધાય, મૈયા ! શું બોલુ ? ૨

અધ્યાની કીકી જરા પલકે ન પલકે,
મીચે અધાર જઈ આ, શું બોલુ ?
મારો કંઠ આ રૂધાય, મૈયા ! શું બોલું ? ૩

“ક્યા માગુ રે મે ક્યા માગુ, એસી ટૂંકીસી જીદ્દીમે ક્યા
માગુ ?”—એ ચાલ.

તાપે તૃષાતુર આવી હસી તળાવે,
 નીર રહ્યા ત્યા નહિ, હા ! શું બોલુ ?
 મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલુ ? ૪

જુગતી વખીની જોડી બેઠી જઈ ઠાળે,
 તૂટી ડાળી તે ગઈ, હા ! શું બોલુ ?
 મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલુ ? ૫

ભાડકે દિગાડયા ફૂલો, ફૂલમાં છે તણુખા,
 શોધુ સુગંધ કહિ આ, શું બોલુ ?
 મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલુ ? ૬

સૌંદર્ય ને આશાના પલકા છે અધુન .
 જીવનના રંગ કઈ આ શું બોલુ ?
 મારો કંઠ આ રૂધાય, મેયા ! શું બોલુ ? ૭

હૈયાના ધાવ

(રાગ માલ)

જગહેયા ખોલી ખોલી જુઓ,

હૈયે હૈયે ધાવ

કઈ હૈયે હૈયે ધાવ,

ઊંઘા હૈયે હૈયે ધાવ રે—જગહેયાં (ધ્રુવ)

વાદળ વાદળ વીજળી ચીરે,

નીરે ભરાય તળાવ,

હૈયે હૈયે ધાવ ઝરે તેમા

તરતુ આવતુ નાવ રે—જગહેયાં

૧

ઉત્તત, અડગ હિમાચલ જેવા

હીસે સાધુ-ઉર શાત,

ઊડી ઊડી એ થકી પશુ વહેતી

કઈ કઈ ગાગા એકાંત રે—જગહેયાં

૨

ચંદ્રે ચંદ્રે હોય કલક, ને
 સૂર્યે સૂર્યે ડાઘ;
 હોયે હોયે ધાવ છતા દીપે
 પુણ્યના તેજ અથાગ રે—જગહૈયા૦ ૩

ચાર આગળનું હૈયું છે તેમા
 કોટિક કોટિક ભાવ
 કેમ સમાત એ ટૂંકા જગતમા
 હોત ન હોયે ધાવ રે?—જગહૈયા૦ ૪

ગંગા યમુનાના ધોધ સૂકાશે,
 સૂકાશે સાગરના નીર,
 ઊંડા આકાશના તેજ સૂકાશે,
 ન સૂકાય હોયે વાગ્યા તીર રે.- જગહૈયા૦ ૫

દહાડે દહાડે અજવાળાંના અમૃત ને
 અધારી અધારી રાત
 ઊંડા, અખોલ હોયાના ધાવની
 ખોલે અનેરી કો વાત રે?—જગહૈયા૦ ૬

થાક્યા થાક્યા છે આલમના આત્મા ને
 થાકી છે દુનિયાની દેહ ,
 કેાણુ કળે આ શૂન્ય જગતમાં
 લાજ્યા હૈયાના રનેહ રે ?—જગહૈયાં ૭

જિંયા આકાશથી પુણ્યરૂપ ઝરતા
 સ્વર્ગગગાના નેવ ,
 વાવે ધાવે હમે પ્રભુની પ્રતિમા ને
 બનતા માનવના દેવ રે !—જગહૈયાં ૮

પાપના ભાર ઉતારજો, સ્વામી !
 પુણ્યના રસ છલકાવ !
 એ રસલીલાના ભોગ ભોગવવા
 હો હૈયે હૈયે ધાવ રે !—જગહૈયાં ૯

કિસ્મત

(ગાથ)

ખુદા જાણે લખ્યુ હોશે અમારે કિસ્મતે શુ આ !
 ભલ ની આ ભલાઈમા પુરાઈ કઈ થતે શુ આ ! -ખુદા૦
 નથી તકસી૦ કઈ કીધી, કરી તદબીર કઈ સીધી
 મનર તકદીર વગર એવી પુરાઈ આવતે શુ આ ? -ખુદા૦
 નફાની ના રહી આશા, ખફાના સો પડ્યા પાસા
 વફાની આ વફાઈમા જફા પૂરી હોતે શુ આ ? -ખુદા૦
 ખુફે ખજર ઊંડુ પેસી જિજર નાખ્યુ બધુ રહેસી,
 અરે ઓ નાતરસ ખની ! ન આવી રહેમતે શુ આ ? -ખુદા૦
 ઝુઝેની આદરો છાતા અમારે દિલ પડ્યા કાટા,
 અરે અફસોસ કિસ્મત ! તું ડુંબાવે લ્યાનતે શુ આ ? -ખુદા૦

ચાહી વફાદારી, પડી ત્યાં તો છરી કારી !

દુનિયા ! અશમ તારી ઝરે છે આગ તે શુ આ ? -ખુદા

રી દિલલગી ભારી, અમારી એ ગુનેહગારી !

જાની, પશોમાની અમારી મોહળતે શુ આ ? -ખુદા

હારાં દર્દના આંસુ ગણે નાદાન દુનિયા શુ !

ની એ ખુદાઈમા અદલ છે આક્રતે શું આ ? -ખુદા

દાન

(ગરબી)

૧

એક જાયક આવ્યો મારે ખારણે, જય સીતારામ !
આવી ઊભો તે ભિક્ષા કારણે, જય સીતારામ !

દાર્યાસ ગર રાજવી ! જય સીતારામ !
તમ દાને છે દુનિયા લાજવી, જય સીતારામ !
તમ પુણ્યે આકાશ અજવાળિયા, જય સીતારામ !
રહેજો અમર તમ મંદિર માળિયા, જય સીતારામ !
લો લોજન, ઊભાં ભૂખિયા, જય સીતારામ !
દર્ધ દાન કરો કંઈ સુખિયા, જય સીતારામ !
એવું સુણી મેં ભૂખદુઃખ કાપિયું, જય સીતારામ !
હતું જે કંઈ તે મેં આપિયું, જય સીતારામ !
ગયો ખાધું ને ખરચી નાખિયું, જય સીતારામ !
નહિ પાસે જરા પણ રાખિયું, જય સીતારામ !
ફરી આવી આવી લાગે માગવા, જય સીતારામ !
હું ન શક્તી અન્યો ભૂખ ભાગવા, જય સીતારામ !

ફરી જાવક આવ્યો મારે ખાનણે, જય સીતારામ !
 આવી ઊભો તે લિક્ષા કારણે, જય સીતારામ !
 એ પુણ્યપ્રતાપી રાજવી ! જય સીતારામ !
 ભૂખિયાની ભૂખ નિત ભાજવી, જય સીતારામ !
 ધરીએ આશા તમ દાનમા, જય સીતારામ !
 લઈએ નામ તમારૂં જ્ઞાનમા, જય સીતારામ !
 ઘો દાન, ઊભા અહિં ભૂખિયા, જય સીતારામ !
 ઠારી અતઃ કરજો મુખિયા, જય સીતારામ !
 એવું સુષ્ટી મતાપ તેનો કાપિયો, જય સીતારામ !
 મેં શુદ્ધ વિચાર એક આપિયો, જય સીતારામ !
 ગયો, જીરવ્યો ને તે જોગવ્યો, જય સીતારામ !
 મન જાગ્યું ને રસ ખરો ભોગવ્યો, જય સીતારામ !
 નહિ આવ્યો ફરી તે માગવા, જય સીતારામ !
 લાગ્યો પોતે ભૂખદુખ ભાગવા, જય સીતારામ !

પાંપણના પડદા

(ગીત—ભેરવીનો લય)

પાપણના પડદા ઉપાડો રે,
કેઈ પાપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !
મારા નયનોની ઉષા ઉઘાડો રે,
કેઈ પાપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !—

ગિયે ઝૂલેલી અમરવેલી,
ફૂલે ઝૂમેલી ગિલી નયોતિ રેલી .
તેને ઝીલવા હો હૃદય જગાડો રે,
કેઈ પાંપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !
મારાં નયનોની ઉષા ઉઘાડો રે,
કેઈ પાપણના પડદા ઉપાડો, ભલા !

આત્મા પડ્યો ગુંથવાય તે છૂટશે કહો ક્યારે ?
 હિંડે પડ્યો અધાર તે તૂટશે કહો ક્યારે ?
 પ્રભુતાલયા કૂલડા અહિં ખીલશે કહો ક્યારે ?
 નયનો પરમમદિરસુધા ઝીલશે કહો ક્યારે ?
 પ્રહ્લાડ આ કીકી વિશે સમશે કહો ક્યારે ?—

મારી જન્મોની જડતા જવાડો રે,
 કેઈ પાપણુના પડદા ઉપાડો, લલ્લા !
 મારા નયનોની ઉષા ઉઘાડો રે,
 કેઈ પાંપણુના પડદા ઉપાડો, લલ્લા !

માનવદુઃખ અને પ્રભુનો સ્નેહ*

(૫૬)

પ્રભુ સભારે રે અમને પળપળે,
 એવા જગમા છે કોના રે ભાગ્ય ?
 અતર ધારે રે અમને પળપળે,
 એવો પ્રભુનો છે સ્નેહ અથાગ :
 પ્રભુ સભારે રે અમને પળપળે ! ૧

દુઃખડા દોહલ રે ઘોળે પળપળે,
 મારા પ્રભુના એ મોઢેરા દાન ,
 કાનમા કોયલ રે બોલે પળપળે,
 તેમા રહીએ સદા ગુલતાન .
 પ્રભુ સભારે રે અમને પળપળે ! ૨

*ધણી નાની વયથી અતિ તીવ્ર શિરોવેદના અને કાનના દર્દથી
 હું પીડાતો હોવાથી એક દિને એક મિત્રે સવાલ કર્યો કે “ તમને
 આટલું બધું દુઃખ હોવાનું શું કારણુ હતું, અને એમ છતાં તમારું
 મુખ પ્રસન્ન કેમ રહે છે ? ” એના ઉત્તરમા આ પદ લખાયું હતું

આછા અધારાં રે સરતાં પળપળે,
 તે તો તેજના ઉઘડે કમાડ,
 લોચન મારા રે ભરતા પળપળે,
 તેમા પીગળે પાપના પહોડ
 પ્રભુ સભારે રે અમને પળપળે ! ૩

હૈંડુ ઝળકે રે જળતુ પળપળે,
 ઠોકે નિશદિન પુણ્યનું દ્વાર ;
 અધીર ઝળકે રે મનડુ પળપળે,
 રળે ચૂકે તે દિવ્ય દિદાર
 પ્રભુ સભારે રે અમને પળપળે ! ૪

તાપ ઉઘાટે રે રાખે પળપળે,
 બગુ બગુ ધરા થઈ જાય,
 આબલા વાટે રે પાકે પળપળે,
 એવા અમૃતરસ છલકાય
 પ્રભુ સભારે રે અમને પળપળે ! ૫

ઘેરી ઘણેરી રે છાયા પળપળે
 આવે આવે ને જાય અનેક ;
 મ્હે અનેરી રે કાયા પળપળે,
 તોય રાખે પ્રભુ અમ ટેક :
 પ્રભુ ચલાવે રે અમને પળપળે ! ૬

દુખડા દેજો રે અમને પળપળે !
 ભલે ડોલજો ચૌદે પ્રહાંડ !
 અતર વહેજો રે શમને પળપળે
 ઝીલજી મનભર પ્રભુરસકાઠ !
 પ્રભુ ચલાવે રે અમને પળપળે ! ૭

હુઃખની દેવી

(ગ-ખા)

આસુડા ભરોની મારાં ખાલુડા રે લોલ !
 આસુડે ઝરે અમોલો ઓઘ જો
 આસુડાં ભરોની મારા ખાલુડા રે લોલ !
 આંસુડાંમા વિશ્વના વિલાસ છે રે લોલ,
 આસુડામા જોગીઓના જોગ જો .
 આસુડા ભરોની મારા ખાલુડા રે લોલ ! ૧

હુ ખની દેવી હુ જગતમાવડી રે લોલ,
 હુ ખનાં પીયૂષ પાઉં રોજ જો .
 આસુડા ભરોની મારા ખાલુડા રે લોલ !
 શિરે વરસાવુ ડાંડી વાદળી રે લોલ,
 નીરના ભરૂં નયને હોજ જો
 આસુડા ભરોની મારા ખાલુડા રે લોલ ! ૨

અધકારે લીધ્યુ મારે આંગણુ રે લોલ,

માહિ પધરાવ્યા ગુરુદેવ ને

આંસુડા ભરોની મારા બાહુડાં રે લોલ !

ટમકે છે દિવ્ય ઊંડા તારલા રે લોલ,—

દુનિયાને દીનતાની ટેવ ને

આંસુડા ભરોની મારા બાહુડાં રે લોલ ! ૩

પૃથ્વીમા પ્રકાશની ઝડી ઝરે રે લોલ,

ઝીલે તેને મોઘી દુ ખથાળ ને

આંસુડા ભરોની મારા બાહુડાં રે લોલ !

થાળે થાળે ધૂળે પ્રાણુપાંદડી રે લોલ,

ફૂટે તેમા ફૂલડાંના ફાલ ને

આંસુડા ભરોની મારાં બાહુડાં રે લોલ ! ૪

પુણ્યકેરા પાટ મારા પથમા રે લોલ,

વીર કો ઠરે ત્યાં વિષપાન ને

આંસુડાં ભરોની મારા બાહુડાં રે લોલ !

વહાલા ! વિરાળે વદનહાસ્યથી રે લોલ,

દુ ખડા તો દેવકેરાં દાન ને !

આંસુડાં ભરોની મારા બાહુડાં રે લોલ ! ૫

ખાજશો ના

(૫૬)*

ખાજશો ના, કેઈ ખાજશો ના,
જગતઝાળમા બળ્યાને વધુ ખાજશો ના ! (ધ્રુવ)

ઊંડા જવાળામુખી કઈ પડ્યા છે જૂના,
ઊના ઊના કરી ઉઝાજશો ના
જગતઝાળમા બળ્યાને વધુ ખાજશો ના ! ૧

તપી તપી ઉચાટે આવ્યા જળધાટે,
વાટે વાટે ફરી ઉઝાજશો ના .
જગતઝાળમાં બળ્યાને વધુ ખાજશો ના ! ૨

દિલમાંના દેત્યો જે સૂતા દિલ ફેલી,
ખોળી ખોળી તેને પપાજશો ના
જગતઝાળમા બળ્યાને વધુ ખાજશો ના ! ૩

“ક્યા માગુ રે મેં ક્યા માગુ, એસી રૂઝીસી જીદમીન ક્યા
માગુ ?”—એ ચાલ.

હુ ખના તે પહાડમાથી ગગા ઉતારી,
વારી વારીને પાછી વાળશે ના.

જગતઝાળમા ખળ્યાને વધુ ખાળશે ના ! ૪

જ્યોતિ જ્યોતિમા ખાળી કુદનની કાયા,
માયા માયા કહી આડુ ભાળશે ના

જગતઝાળમા ખળ્યાને વધુ ખાળશે ના ! ૫

ભૂત ભીડાયા પાછળ, ઉઘડે મહાભાવિ,—
આવી આવી તે શમણા ખાળશે ના

જગતઝાળમા ખળ્યાને વધુ ખાળશે ના ! ૬

ભસ્મે ઢાંચ્યા અગારા જીવનના મૂકી
ફૂકી ફૂકી તેને પ્રજાળશે ના :

જગતઝાળમા ખળ્યાને વધુ ખાળશે ના ! ૭

સંધ્યાકાળે સાગરકિનારે

(દક્ષિણી)

ગભીર સાગર ઉછળતો ધુજવે ધગ ગર્જન કરી
ને ઘોષ તેના ગગનને ધૂમાવના ખુબ ધુન ભરી,
એ ઘોષના તરતા તરંગે કિરણગો પ્રાપ્તને,
નગવેલ્લડી પાછળ ઝૂતો રવિ સોમ્ય સંધ્યા મોહીને ૧

ચુમે શિખર આકાશને ત્યા કનકસરિતા રેલતી
અધારમુખ વહોં જાય ધીમે રગ ંયોમે ખેલતી,
શિખરો નોંચે છાયા ઝોંડી લખાતોં જાય ધરા પગે,
ને મહમદા અદ્રિકા નિજ સ્નેહધાસે જગ ભરે ૨

સાગર કૂંદે નિજ તાનમા, ભરતી ભરે, ખાત્રી કરે,
ને ગૂઢ લેખે જગતનો ઇતિહાસ તટ પર ચીતરે
ફોં એજ સાગરતીર હુ આવી પડુ તે વાચવા,
પણ એક ઝૂં સમજ્યુ જરા ત્યાં હૃદય લાગે નાગવ ૩

એ ધન્ય પગમા હૃદયના તારો ઝીંજી ઝગજી રહે,
 રણુકાર કંઈ ઉઠે દિવે, નવજ્યોતિ કંઈ અજો વહે.
 સસરના અંગારની ત્યા ઝાળ ના કંઈ લગતી,
 પણુ ભાવિનુ ઉર ચીરતી નવકલ્પના કર્જ ભગતી ૪

એ મિષ્ટ પળમાં અતરે મૃદુ ભાવ કંઈ જન્મે નવા,
 ઘડી રક્ત સાથે શ્વાસને પણુ તે કહે થલી જવા,—
 આખો છતાં દેખે નહીં, કણો છતાં સૂએ નહીં.
 પણુ આત્મ ઉઠે ભાગો વધુ દેખે વધુ સૂએ તડિં ૫

એ પગ વિશે પડો રૈગીમા, હુ જોડે ઉચે ને નોંચે:
 રજની ધીમે અધારજગ આકાશથી જગ પર સિચે;
 પહાડે, મિનારા, વૃક્ષ સૌ—દુનિયા બધી તેમાં રૂએ,
 એ નિત્યપ્રવચન નિરખત તારા નલે નોંકળી ઉંચે. ૬

દુનિયા રૂએ, દુનિયા તરે. એ જોય માનવ સર્વદા;
 આ વિશ્વના પલ્લ તણી દાડી રહે નવ ત્થિર કદા,
 દુનિયા તરે, દુનિયા રૂએ માનવ ઉઠે, માનવ સૂએ,
 ને ભાર ંહેના પ્રાણીયું ચાલી જતું સત્રગું . ૭

દુનિયા ડૂબે, દુનિયા તરે તરતાં ડૂબે, ડૂબતાં તરે :
 ડૂબતાં વીણે મોતી અને તરતા ઝીલે તારા કરે !
 એ વીણતું, એ ઝીલતું, આ વિશ્વ ચાલ્યું જાય છે,
 અગણિત વર્ષ થયાં ઉભય પદ્મનાં હિંદેળા ખાય છે. ૮

દુનિયા બધે અધુરી દિસે, માનવ બધું સમજે નહીં :
 આ સત્ય શું, આ શુદ્ધિ શું, કાંને પડે શંકા મહી,
 અધુર દિસે નજરે બધું તે પૂર્ણ સર્વ થયે મળી,
 છૂટી પડી લાગે કડી મધાય ત્યારે સાંકળી. ૯

નહિ સત્ય દુર્ગમ કેા થકી, નહિ શુદ્ધિ દુર્ઘટ કેા દિલે :
 જોતા બધા તારા જુએ, કુસુમો બધાં ઠાજે ખીલે ;
 જ્યમ મહેલથી ત્યમ ઝૂપડેથી ધૂમ વ્યોમજ જાય છે :
 પણ માનવીથી માનવી જુદોજ કંઈ દેખાય છે. ૧૦

આ દૃશ્યભેદે વિશ્વપદ્મ તો ભરાતું ડાલતું,
 કેા દૂર દિવ્યપ્રસંગ માટે સૃષ્ટિને હિંચોળતું -
 કર્તવ્ય કરતો માનવી નિજ લાગ નાખે તે વિશે,
 શંકા કરે નહિ કે ન બેકાલેહ જાણે કેા મિશે. ૧૧

માટી થકી કચન જડે, પથ્થર વિશે રત્નો મળે,
હા, તેમ માનવદેહમાથી દેવ આખર ઝળહળે !
સુખદુઃખનું આ વૃક્ષ વધતું મજરી ભર ધારશે,
ફળફૂલથી ઝૂકી રહી આનંદ કિંવ્ય પ્રસારશે. ૧૨

કર્મ પર્વતો પૌંગળી જઈ ઝાકળ સમા ઊડી જશે,
પડશે ધરા સાગરમુખે, સગર હઠી ખાલી થશે,
ખરશે ઉડું, રવિ શૌંત થશે, પડશે શશી કાળો ખમા,
પણ માનવી કર્તવ્યતથ વધતો જશે નિજ તેજમા ! ૧૩

જે તેજ વેરાયુ જગે તે બિદુરૂપ રહ્યું અધે,
આ વિશ્વમા તારા સમુ નિયમે રહી આગળ વગે,
અધારમા ઘસડાય પણ છે દૃષ્ટિ દૂર દિશા ભણી,
કે મહાતેજ વિશે જઈ મગશે અધી જ્યોતિકણી ૧૪

નીચે પડી આ રેતીમા જોઉં ઊંચા આકાશને,
આ તુરનયન નિરખુ ગગનમડળ રમાતા રાસને
પ્રહ્લાડ કુલ ઝમકારતુજ તણાય ઊડી તાનમા,
ને આ ધગ પણ દેડતી લઈ જાય સાં તે સ્થાનમા ૧૫

તો હે મહામુખ સાગરા ! તુજ ઘેષ નિત્ય ગળાવજે !
 એ ઘેષમા અમને સદા કર્તવ્ય અમ સમન્નવજે !
 તુજ નિત્યજાગૃત હૃદયનુ બળ આપજે અમને જરા,
 આ પળ સમી કંઈ ધન્ય પળ દેજે ઘણી, હે સાગરા ! ૧૬

અધારમા આ તારક્ષા નિજ પથમાં વાધે કમે,
 આકાશભરતા ભવ્ય તેજે જઈ પ્રભાતે સહુ સમે
 ત્યમ આ ધરા પર ધૂમતા, હે સાગરા ! આપણ જશું,
 તે દૂર દિવ્યપ્રગમમા તું, હુ, બધા સાથે થશું ! ૧૭

નાચ

(ગરબી)

એક રસિયો રહ્યો દૂર દૂર,
 ધનગન નાચે રે !
 એના નાચે જગત ચકચૂર,
 રસભર રાચે રે !— (ધ્રુવ)

રસિયો નાચે પ્રીતિના ચોકમા,
 ભાગે જગત ઝમકારે રે ;
 પદે પદે નવજ્યોતિ ઝરે ઊડી,
 ભાગે જીવન અમીધારે
 હો ! ધનગન નાચે રે ! ૧

નાચે આકાશ, નાચે તારલા, ને
 નાચે સૂરજ ને ચંદ્રા રે,
 નાચે ધરા, ન ચે સિંધુ ધમકતો,
 હુયે મારે નાચે પડછદા
 હો ! થનગન નાચે રે ! ૨

ઊડે આનંદ એક નાચે અલ્પમેલડો,
 રેલે અખડ રસહેલી રે,
 ભરતી ભરાય જગઅંગે ઉછળતી,
 રંગે ભીંભાય ઘેલી ઘેલી .
 હો ! થનગન નાચે રે ! ૩

નાચે રીઝાય કોઈ, નાચે ખીંચાય કોઈ,
 નાચે ભીંભાય સહુ સાથે રે,
 વાઢીચૂકી પડે પગલી જગતની,
 તોય રાખે ધરી નિજ હાથે .
 હો ! થનગન નાચે રે ! ૪

આધી દિશાઓ ધીમે જોલતી ને
 જામે પુનીત ગીત ઘેરા રે,
 ભુવન ભુવનમા ઉઘડે આખલપ્રી,
 નાચે હેયે શમણા અનેરા.
 હો ! થનગન નાચે રે ! ૫

રસિયા ! અવો, કુમકુમ પગલે,
 નાચે હૃદયે સહુ તાળી રે,
 નાચો, નાચો, મારા રસિયાના નાચમા
 તાળી ન જાય કદી ખાલી
 હો ! થનગન નાચો રે ! ૬

૧૫૩

નવભૂમિ

(૫૬)*

ઊભુ વ્યોમ ઊંચે જગ છાઇને રે,
ઊભુ ધરણી સાગર શીર ને,
ઊભુ રાત દિવસ ગબડાવતું રે,
ઊભું ભવ્ય મહાગભીર ને
ખાધી સર્વ દિશા આ વિશ્વની રે ૧

ધરણી ધગતી, સાગર ઉકળે રે,
વનમા કાટા, સિધુ કરાળ ને,
ઊભુ વ્યોમ ઊંચે, આપણુ નીચે રે,
તમ અમને લેતું એક ક્ષણ ને
એક કદમમા વિશ્વ સમી જતુ રે ૨

ઘડી બે ઘડી જશે અધમીટમા રે,
પુણ્યપદો સભળાશે દ્વાર ને
ઉકળતા સાગર નહિ ઘોરતા રે,
નહિ કાંટા, ન ધરાઅગાર ને,
જઈશું પ્રિય એવી નવભૂમિમા રે! ૩

* "ઓધન ! એક વાર ગોકુળ સચરે રે,"—એ યાચ

ફૂલડાં વેરંતી ધરણી હસે રે,
 સાગર છલકે અમીનિધાન જો :
 બિભું વ્યોમ નીચે, આપણુ ઊંચે રે,
 પ્રભુપગલાંનું બહુધ પાન જો !
 સમતું વ્યોમ ઉંડુ પ્રભુઅતરે રે ૪

વહાલા ! પ્રભુના મીઠા ખોલડા રે
 વરસે ધરણી સાગર શીર જો,
 દ્વારકમાન દીપે નવધામની રે
 ઉપર લવ્ય મહાગલીર જો,
 ત્યાથી જવું પાવન પ્રભુદેશમાં રે ૫

પહો ફાટે ને છાયા ઉડતી રે,
 ભુવન ભુવન ઉઘડે ભરરંગ જો
 હો આજે રમની ગુગળાવતી રે,
 કાલે નવલ પ્રભાત સુસગ જો :
 વહાલાં ! ઊંચે વ્યોમ નિહાળીએ રે ! ૬

પ્રભુનાં ઘેલાં

(૫૬)

પ્રભુના ઘેલાં બનીએ, વહાલા ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ.
હો વહાલાં ! પ્રભુના ઘેલાં છ — (ધ્રુવ)

જગડાદાનુ ડહાપણુ ડાલે, તેથુ ન બોલે નાથ,
હો છ, તેથુ ન બોલે નાથ,
જગડાદાં એ બને પ્રભુઘેલા તો પ્રભુછ આવે સાથ
હો વહાલાં ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ ૧

ભરબપોરે ઘોર અંધાર, ભરહરિયે જળખોટ,
બુઓ છ, ભરહરિયે જળખોટ,
જગજ્ઞાનીનું જ્ઞાન બધાતું જગજ્ઞાનીને કોટ !
હો વહાલા ! પ્રભુનાં ઘેલાં છ ૨

મોઘેરા મહેલ ને કિલ્લા કચેરી, કોઈ ન આવે કામ,
જગતમા કોઈ ન આવે કામ,
કૂંકે વંટોળીઆ, ધરણી કપે, ત્યા વીર પણ હારે હામ:
હો વહાલા ! પ્રભુના ઘેલાં છ. ૩

આગે જળે નહિ, રેલે ડૂબે નહિ, કાપે ન કોટિક વીજ,
 કદાપિ કાપે ન કોટિક વીજ,
 અમૃતકૃપી એ અતર ધારે પ્રભુવેલાની પતીજ
 હો વહાલા ! પ્રભુના ઘેલા છ. ૪

ઘેલા રે ઘેલા, આપણુ ઘેલા, ડાહ્યા હસે ધરી ગર્વ,
 ભણે રે ડાહ્યા હસે ધરી ગર્વ ;
 એવા ડાહ્યાના હાર્યરુદનમા દુનિયા ટૂંબી ગઈ સર્વ !
 હો વહાલા ! પ્રભુના ઘેલા છ ૫

એ આખે એ ચિત્ર ન દેખે, એ કાને ન બે બેલ,
 સુણે કે એ કાને ન બે બેલ ;
 ઘટઘટ પ્રભુવેલાના પ્રાણનું ડાહ્યા કરે શું તોલ ?
 હો વહાલા ! પ્રભુનાં ઘેલા છ. ૬

ઘેલો આત્મા, ઘેલુ હૃદય, ને ઘેલો આપણો સાથ,
 હસી દ્યો ! ઘેલો આપણો સાથ ;
 એવા ઘેલાના આનંદે હસવા, ઘેલા બને જગનાથ !
 હો વહાલા ! પ્રભુનાં, ઘેલા છ.

જીવનસંકથા

(૫૬)*

સખી ! જૂમાઈ પ્રાણની પાખડી રે,
અધસૂકી લાગે શુ વસત ને,
ખાચી ખાચી વરસે મેઘલા રે,
અધુરા અજવાળા ઉતરત ને
સખી ! કંઈ ચાલી ગયું જીવનથકી રે । ૧

મીઠા તેજોમય સ્વપ્નાં હતા રે,
ધરણીમા કંઈ દીપતી જ્યોત ને,
જળહળતી ઊંડેરી આખડી રે,
સદેશા દેતા ખંધોત ને
સખી ! જીવનમા એવું કંઈ હતું રે. ૨

* “ ઓધવ ! એક વાર જો કુળ સચરો રે. ”—એ ચાલ

વનલીલામા પ્રાણુ વસાવતો રે
 પખીડાંનો પુણ્યસમાજ ને,
 કુજેકુજ મૂગી ખાલી દિસે રે,
 અધુરે અધુરે લાગે આજ ને.

સખી ! જીવનમા કંઈ ઉણુ થયુ રે. ૩

ઉઘડતા પ્રત્યેક પ્રભાતમા રે,
 કે પુણ્યોશુ ખીસને કૂચ ને,
 રંગો કંઈ આવે ને જાય છે રે,
 પણ કંઈ ગઈ તે પ્રભા અતૂચ ને

સખી ! કંઈ જીવનમા ઘટતુ દિસે રે. ૪

આજે એજ જિભી તરુવેણી રે,
 એજ ઉપર છાયુ આકાશ ને,
 ધૂમતી રવિચંદ્રાની બેઠણી રે
 વેરે એજ અલૌકિક હાસ ને

સખી ! પણ કંઈ એમાંથી ઉડી ગયુ રે ૫

સખી ! આ ધરણી તજતી તેજને રે,
 કે આ ભૂલતી મારી આખ ને ?
 અધારે ગૂથાયું તેજ, કે રે
 તેજતણી ખીડાતી પાખ ને ?

સખી ! કઈ એવું અગમ્યજ શુ હશે રે ? ૬

શુ સૌંદર્ય ન ધારે એકતા રે,
 કે નવ ધારે માનવહર ને ?
 જ્યોત અખડ અચળ પથ પર દીપે રે,
 કે વધતા ખસતી તે દૂર ને ?

સખી ! કઈ એવી સમસ્યા સૃષ્ટિની રે ! ૭

ટહુકા કરતાં બુલબુલ કેડિલા રે,
 તે સાથે રસ ઝીલતા વૃક્ષ ને .
 નાંચે થનથન મોઘા મોરલા રે,
 તારા ટમકે નયને લક્ષ ને

સખી ! એ સર્વ લહુ કઈ અંતરે રે ! ૮

પણ આ સાગર ઊડા ઘોરતો રે,
 ને પીપળ ઊભા સૂકાઈ જો,
 ઊડા કંઈ નિઃશ્વાસ વહાવતા રે,
 કન્તા એજ કથા મુખ કાઠી જો.

સખી ! ક્યા મોઘેરાં શમણા ગયા રે ?

નિદ્રા જેવું જીવન આપણુ રે,
 એક રજનીનો જન્મ જણાય જો,
 ફૂટી તારા સંધ્યાતેજથી રે
 વધતા અધારે ગૂંથાય જો

સખી ! એવા જીવને પડદા પડે રે ૧૮

પણ તે શમણાની છાયા રહી રે,
 અગ્નિને ભારેલી રાખ જો,
 જીવનવનમા વધતા પ્રાણને રે
 તિમિરે તેજતણી રહે આખ જો :

સખી ! રમંજી કંઈ સત્યો જાગતાં રે ! ૧૯

ઊડી કાળી છાયા મેઘની રે,
 કે પ્રહાંડમયો ભરથોર ને,
 નહિ ઢાકી, નહિ ભૂત્રાવી શકે રે
 એ સ્મરણોના પ્રિય અકોર ને
 સખી ! અમીસાગરતીર એ કંઈ ઉગે રે. ૧૨

તો આ અધારે નભગગને રે
 જોતા તારકશુ જવુ તીર ને
 ઉતરતા જીવનના પથમા રે
 ધર્મ અને શ્રદ્ધામા ધીર ને
 સખી ! કંઈ એ અતર બળ આપતુ રે. ૧૩

સખી ! આ વનલીલામા નાચતા રે
 પખીડા રેલે રસરેલ ને,
 ને આ ઝરણા દેડે ફૂંટતા રે,
 એમ હતા મુજ બાળકખેલ ને
 સખી ! તો એ આજે વધુ વહાલીડા રે ૧૪

સંધ્યામિઘે રંગ રમી સમે રે
 ને આથમે તેજોતુ તેજ ને.
 સકેલાશે તેમ જીવન જગે રે
 પ્રભુજીની પ્રભુતામા એજ ને :

સખી ! ત્યારે પણ તે કઈ દોરશે રે । ૧૫

અગોચર ધામ

(ગગ માઠ)

એક મોડુ અગોચર ધામ રે
મારા અતરનો આરામ — (ધ્રુવ)

જેડે જોડે ત્યા આખ બૂલે ને
જોડી જોડી બૂલુ નામ;
જોગુ જોગુ પણ સહેજમા સરકે
હાથ આવ્યો વિશ્રામ રે,
એક એવુ અગોચર ધામ. ૧

સતદિવસ નહિ, તેજતિમિર નહિ,
નહિ કોઈ કાળ કે ઠામ;
પૃથ્વી, પાતાળ, આકાશ નહિ, ડહ
રૂપ ન રંગ ન નામ રે,
. એવુ એક અગોચર ધામ. ૨

બાધી દિશા પણ શોધી જડે નહિ,
 શોધી જડે નહિ વાટ,
 પથ પડ્યો કઈ પાય નીચે, પણ
 ગોત્યા ગગાના ઘાટ રે,
 જોવા એક અગોચર ધામ ૩

ભયા સરોવર નીરથકી ને
 હસલા ઊભા તીર,
 નીર દીઠા નહિ, શોષ છિપે ત્યા
 કોણ પેગબર પીર રે ?—
 એવું એક અગોચર ધામ ૪

વાટમા પૂછો, ઘાટમા પૂછો,
 પૂછો સકળ સસાર
 તારકજૂડશું રોજ અધારે
 નાવે ભટકતા પાર રે,
 એવું એક અગોચર ધામ. ૫

પખી પડે અંપક્ષાવી ન સિધુમા
 શોધવાને આકાશ .
 મચ્છ ઉડે નહિ તેમ નભે, શીદ
 માનવની ઊંઘી આશ રે,
 જોવા દૂર અગોચર ધામ ? ૬

સૂની સૂની આ કલ્પના આપણી
 શોધે શુ તારકપાર ?
 કાન માટે તો ગાન સુણે અહિંજ
 નૃત્યધરાને દ્વાર રે,
 રહ્યું અહિંજ અગોચર ધામ ૭

દેવ અને મહાદેવ બધા અહિં
 મળતા હજી ઠોરેઠોર
 પત્ર હક્ષાવો, શિલા ઉથલાવો, ત્યા
 પ્રગટશે દિવ્ય અકોર રે,
 વરયું અહિંજ અગોચર ધામ. ૮

કાશી મથુરા કે મઠા મદીના
 મળશે હૃદયને ઘાટ
 જોળો, જોળો, જરા આત્મથી માગો, ત્યા
 પ્રગટશે સ્વર્ગના પાટ રે,
 મોઘુ મળશે અગોચર ધામ । ૯

અતરસ્વર્ગના પાલવ પકડી,
 ધરજો અખડ એક આશ ।
 રેતી જગતમા ઝીલશે ને ભરશે
 આત્મા ઊડેરા હાસ રે,
 નોંધ મોંઘુ અગોચર ધામ । ૧૦

વિશ્રાન્તું ગુહ્ય

(ગળી)*

એક વસ્તુ રહી છે મૂઠ, પ્રગટ તે કોણ બતાવે ?

‘દયા જ્ઞાની ધ્યાની બની મૂઠ, પ્રગટ તે કોણ બતાવે ?— (ધ્રુવ)

સત પડો અંધારના વીંટયા છે ચોપાસ,

એકેકથી ગાઢા અધિક, તેમા ઊંડે ઊંડે રહ્યા વાસ

પ્રગટ તે કોણ બતાવે ?— ૧

કંઈ કંઈ રજ એ વસ્તુની પડ ફેલી વેરાય,

જ્યમ જ્યમ પડ એ ખોળીએ, ત્યમ ત્યમ દૂર જતી તે જણાય

પ્રગટ તે કોણ બતાવે ?— ૨

માનવ વસ્તુ બૂલીને રજમા રહે અઝર્થ,

જ્યમ જ્યમ રજ અળકે ઘણી, ત્યમ ત્યમ અધાર રહે ગૃથાર્થ

પ્રગટ તે કોણ બતાવે ?— ૩

એ રજને પણ કદી કદી વીંટે વાદળ ધોર,

અમકે અપજા આભમા, વળી સિધુ કરે બહુ યોર

પ્રગટ તે કોણ બતાવે ?— ૪

* “લોચન મનનો રે કે ઝરડો લોચન મનનો,”—એ ચાલ

ગાદા જગલ ઝાડી ને ઊડી શુદ્ધા ને પહાડ.

ભેદી ભેદી અભેદ રહે વળી કંઈ કંઈ આડ કરાડ.

પ્રગટ તે કોણુ બતાવે?— ૫

તેજ છતે જગ અધ છે, આખ છતે જન અધ

આત્મા છુપાયો આત્મનો, ત્યા કોણુ છોડે અધારના બધ?

પ્રગટ તે કોણુ બતાવે?— ૬

ઊડી ઊડી વસ્તુ ને ઊડી ઊડી આશ :

માનવ મે રહીને તણ કંકે અગ્નિ-કંકણીમાં શ્વાસ

પ્રગટ તે કોણુ બતાવે?— ૭

વિશ્વ છુપાયે વસ્તુને, કેમણ માનવદષ્ટ,

વસ્તુપ્રકાશ અસદ્ય છે, તેને ઢાકે જગતના કષ્ટ

પ્રગટ તે કોણુ બતાવે?— ૮

તોય જગત ને કાળ એ પોષે માનવબાળ,

જ્યા તક દૃષ્ટિ ઠરે નહીં, ત્યા તક કેમ ઝીલે તે ઝાળ?

પ્રગટ તે કોણુ બતાવે?— ૯

ભેશે અનિમિષ આંખ જ્યા ભરમધ્યાહને સૂર,

વિશ્વ જશે સરી આંખથી, પછી વસ્તુ મળે પૂરનર,

પ્રગટ રૂપ ધન્ય બતાવે!—૧૦

સ્વર્ગને પારણે

(ખડ હરિગીત)

૧

ભિક્ષુકે બેલો આ ખ રણે,

મૂઠ્ઠો ભોંખને કારણે ,

ભર સુષ્ટિમા

તુજ દષ્ટિમા

સહુ છે સમાન ઉધારણે

જગથી અને જગતેજથીજ તબાયલો,

જનચતુ ને નભતારલાયો હોણાટો,

આ અણુછૂંટયા અધારમા,

આત્મ કંધતા ભારમા,

બેલો છુ કાળકટાક્ષથી ભેદાયલો .

રજનીતણો રથ જાય ધીરે ચૂરતો મુજને સદા ,

દૌનનાથ ! તારા વિશ્વમા આ તું છતે શી આપદા ?

હા, હત્તો ઉપા મુજ આંખમાં,
 તેજગી લાખમાં,
 ગુલ ધારતી,
 ઉર ઠારતી,

સધ્યા ભરી'તી પાખમાં,—
 નવવ્યોમખુલતા સ્વપ્નમાં વીંટાઈને
 હંધ સુખવિચાર વિશે મૂતો ગ્રથાઈને,
 એ સ્વપ્નવસ્ત્રો મુજ ગયા
 દેહથી ઉતરાઈ ન્યા,

સધ્યા ઉપા પણ સર્વ ગઈ લૂટાઈને
 બિલો દિગ્ગર તુજ કને એ ઊંઘમાંથી જાગતો,
 ઓ નાથ ! આ નાચાર તુજ ખસ પ્રેમભિક્ષા માંગતો !

૩

પ્રિય સ્વર્ગજ્ઞાન મૂક્યો મને

રાખ્યુ વચ્ચેમા બોમને,—

ઘડોઘડો રડી,

નભતર ચઢી,

હુ ચુખુ તારક સોમને

હુ સ્વર્ગ કેરાં કૂલ પશુ ભૂલી ગયો,

કંઈ મદ છાયામા તહિ ડૂલી રહ્યા,

તુજ આગળું ઊંચુ પડ્યુ,

હૃદય નીચે આથડ્યું,

તુજ માડવો વધુ કૂલથી ઝૂલી રહ્યો

લહરી સરે નીચે સુવાસિત, ઝડપોં તે ઉર હુ ભર

ને એ સુગંધકી હુ દૂલની કલ્પના કંઈ કંઈ કર.

૪

રે પૃથ્વીને ઝોળે પડી
 દિવસ કંઈ કાઢ્યા રડી,
 મન રોળતો
 જગ ઝોળતો

આકાશનેજ ખલે ચઢી,
 પ્રત્યેક પવન પૂંઠે પડ્યો હુ આશમા,
 નવજગ ગર્લોગૃચી ફર્યો આકાશમા,
 પછુ એ પવનરથધૂળથી
 આખ મુજ ત્યા ભલતી,

ને વિપથ જઈ તૂટી પડુ કેા પાશમા
 ગત દિવસના ઢગલા તળે મુજ જીવન ઘાયલ છે પડ્યુ ;
 તુજ પ્રમના શુ પ્રહાર ઝીલવા, નાથ ! આઝમ ઉર ઘડ્યું ?

ગાળેલ ઊના હેમની

શુદ્ધ ધારા પ્રેમની

તુજ જગ વહે,

ને બધું દહે

એ તપમાયા હેમની

ફળદ્રૂપ છે તુજ વિશ્વક્ષેત્ર રસે ભર્યા,

તુજ તેજર્ણોજ અમૃતત્વપૂરિત છે કર્યા,

પણુ ધગધગિત ધારા પડે,

ખેતરો તુજ તે વડે

ત્યા ખેડનો તુ બીય હાસ્ય પૂરી નર્યા :

ઓ નાથ ! તારા ક્ષેત્ર પાકે રહનતાપ વતે ખરા,

શુ મૃત્યુનું ખાતર દઈ હિંગાડવાં તુજ ખેતરા ?

૬

તુજ ચરણ ચાલે મુજ શિરે,

તમ દેહ ભરે નીરે,

મુજ નસનસે

જીવન કસે,

તુજ હળ ફરી ચીંગ ચીરે,

કટક અને ખડિયા બધે રોળાઇને,

બની એકરસ રહેતા રસે ચોળાઇને,

તુજ તેજબીજ ખિલાવવા

પછી દ્રે અકુર નવા,

ને મોહભર રહુ તુજ પવન ઝૂલાઇને :

હે નાથ ! હ-મય પાક એ તૈયાર કર તુજ તાપથી ;

સ્થિતિ થાય મુજ તુજ બારણે, એ ધન્ય પગથઈ રહુ મથી !

ખહુ વેળા હું મધ્યા સમે

નેઈ રહું રવિ આયમે,

ને સ્વપ્નશુ

નિરખુ કશું

ત્યા સ્વર્ગ હસતું યોગમે

આ સૃષ્ટિ દૃશ્યાદૃશ્ય વચ્ચે ખૂણતી,

ક'ં ભાવિને નેવા જતી ત્યા ભૂણતી,

એ સર્વ જિજ્ઞાસા તણ,

વર્તમાનજ રહું ભણ,

એ બીજમાંહિજ ભાવિ છે વચ્ચે મૂળથી :

આકાશની ક'ં તે તળી બોલી મચુ હું બોલવા,

ત્યાં મર્ત્ય સર્ગોત્તમાધુરી સુજ નહિં ભૂલી બોલવા !

ભિન્નકે ઊંઘો તુજ ખારણે,

મૂઠ્ઠી લોખને કારણે ,

છે સ્પ્રિમા

મુજ દૃષ્ટિમા

તુજ મારણે કે તારણે !

તુજ તાપથી મુજ વસ્ત્ર સર્વ બળી ગયા,

મુજ પોષચાના પડ બધા પોગળી ગયા .

ખોયા ઘણા, રોયા ઘણા,

ચક્ષુ વિષુ નેયાં ઘણા,

તે આજ નવનેણે બધાય મળી ગયા !

ભડાર જે ન ભરાય તે તુજ મૂઠ્ઠી એકજ દે ભરી,

એ નાથ ! તારે આગણે હું નાથમર જીવું ફરી !

૬

કુલ ખલક સાથે ખેલતી,
કઠક ભૂમિ હઠસેલતી,
વધતી વધી
સ્વર્ગે ચઢી

આ રેલ આવી રેલતી :

તુજ સ્વર્ગની કૂચી રહી મુજ અતરે,
શોધ્યુ નહીં તે આજ મળ્યુ મુજને ખરે
તુજ ખારણે અથડયો અહિં,
કૂટ્યું અંતર મુજ તહિં,
માહેથો કૂચી નીકળી રેલે તરે !

આ રેલ વિશ્વ ડુબાડતી મુજને મૂકે તુજ ખારણે :
ઓ નાથ ! દ્વાર ઉઘાડ તારા ! ધાર તારે ધારણે !

માટીનું મૂલ્ય

(ચકાવણિ છંદ)*

ઓ જગનાથ !

પાપ વિનાનો માનવ હું તો

સંધ્યાશુ રમવાને જાઉં ,

તારલડાશુ ભરવા બાથ ,

ને વીંજળીનો બાધવ સૂતો

તે ગગડાટ જગવવા ચાહું .

પણ કંઈ ગાઉં,

તે પહેલા પછડાય અવાજ, ને ત્યાં ધૂળ ભરે મુજ હાથ — ૧

* આ છંદ નવો રચ્યો છે સર્વેયા એકત્રીશા અને ચોપાદના
ખડોના સવિવેક મિશ્રણથી વાણીને ચચળ, ગતિ આપનારો આ
નવીન છંદ ગન્યો છે

“રે રણવીર !

કોલાં કૂતરાં તો બય પામી

હાર્યા સમજી ભાગી બય,

પણ બે કેસરો ઉન્નતશીર !

લોચ પડ્યો ઉછળે ફરો નામી,

તોડે કે છોડે નિજ કાય ,

ધન્ય ગણામ !

૧૨ જીવતો મૂઝો બાણ, રણસૂરો મરણે રણધીર.

૨

“આવો શૂર !

હરિનો મારગ છે શૂરાનો,

કવિની એ વાણી છે સત્ય ,

બહાર પડે લક્ષને રણતૂર !

નહિ પાવેને ચઢશે પાનો,

શૂરા ફેરો અનેરી ગલ્ય :

વીરતાનૃત્ય

૧ રંગેરંગ નાચી રહે ; હરિ જીતવા ઝૂકાવો પૂર ? ”— ૩

આ શા જોલ !
 જાડા વ્યોમતણા પડ ચીરી
 આવે આથડતા અહિ આમ,
 કરવા કઈ માટીનું તોલ ,
 હોય ફફીરી, હોય અમીરી,
 પણ ચૂરા મૂકે નહિ મામ :
 ઉર, ધર હામ !

પડવું તે ચઢવાને ફરી, હરિ લખાવે હાથ અમોલ — ૪

“શુ તું જોય ?
 આ માટીના માનવ ! તારી
 માટીમા છે હરિનું હેમ ,
 તું જેવો સફલાગી કોય ?
 ખોળી જો તુજ દીપ સમારી
 એની રજ ચળકે છે કેમ
 મેળવ એમ,

ને જો માટીને કર શુદ્ધ, પછી બધો હરિહેમજ સોદા.”—૫

વારંવાર

એમ સુણ્ય છે કે હરિધામ

પૂગવા પહેલાં આવે પૂલ,

તે છે ઠંઠુ ઉતરવો પાર ;

દાનવ ઊભા ઠામે ઠામે

તે માગે માટીનું મૂલ :

ન પડે ભૂલ,

એવો મત્ર શિખાડો કાંઈ, કરીએ નિર્ભય પૂલ પસાર !— ૬

“લે એ મત્ર !

એ માટી ફાડીને ઊડા

અહર ઉતરો જા તું ઠંઠ ;

કર ત્યાં સાચી શોધ સ્વતત્ર !

માટીમાં રસ પૂરતો રૂડો

જડશે ત્યા પછી કૂપ વચેટ,

તેની હેઠ

કૂચી એક જણાશે પડી, લઈ તે ખોલી દે ઉચત્ર !

“સુષુ જો ગાન :

લાવ, અહિં તું તારી સાથે,
જે માગે ધીજે નહિ કોઈ;
સાભળ, જે સુષુતો નહિ કાન,
આપ, જડે નહિ જે તુજ હાથે,
લે, સઘળું જે હીધું જોઈ,
ને રહે જોઈ.

જા તું પૂલ વટાવી પાર, કંઈ જોવું માટીનું ઘાન !

૮

“જીતવા હાર !

ખડકો જોડે નિરાશા કેરા
જ્યા તક પાકે પુણ્યઅનાજ;
અથ છતાં પણ જો અધાર,
હુખમા ઠોકે જીવનના ડેરા,
મરણે બાંધે જીવનની પાજ;
જાવા કાજ,

દે જોવું મારીનું મૂલ, મેં નિર્ભય કર પૂલ પસાર !

૯

“ ના કર ચત !
 વિશ્વ વસે તુજ કીકીમહિં ને,
 સૌમા તું પોતે દેખાય,
 એવીં બને તુજ દૃષ્ટિ અનંતઃ
 પથ્થર એક હલાવે અહિં તો
 આકાશે તારો ખસી જાય
 વધુ શુ ચાહ્ય ?

જા તું પૂલ વટાવી પાર, ને હરિધામે અમરવસત ! ”—૧૦

*

*

*

ઓ જગનાથ !

પાખ વિનાનો માનવ હું તો

આજ ઉપાશું રમવા ભઉં .

રાત મથ્યો તારલડા સાથ,

ને નભવનનો સિંહ જે સૂતો

તે દિનનાથ જગવવા આહુ ,

ને કઈ ગાઉ

છેડી મુજ હૈયાના તાર, મુજ અંગુલિ આલે તુજ હાથ ! ” ૧૧

માનવચિંતા

(રાગ માલ)

મ્રલુ બેઠા છે સ્વર્ગને ખારણે,
 આ જગત આલ્યુ બાય
 જગત પાસકે આલ્યુ બાય,
 જગત નિર્ભય આલ્યુ બાય રે મ્રલુ— (ધ્રુવ)

અણુમાખ્યા છે તેજ જગતનાં,
 અણુવીંધ્યા અધાર,
 કેટિ કેટિ રવિ બ્યોમ તપે પણ
 કેઈ ન પામે પાર રે—મ્રલુ ૧

બરખાલતણા સાગરમા
 ચાલે બરતી ચોટ,
 મ્રલુ બેઠા છે સુકાને, ઓ માનવ !
 તારે ફિકર શી મોટ રે?—મ્રલુ ૨

શૂન્ય વિશે બીજ વાચ્યાં જોણે,
 પ્રેમે ઉછેર્યા પૂર,
 યોગમ તરુ આ ગૂલી રહ્યાં, તે શું
 દૃષ્ટિથી રહે દૂર રે?—પ્રભુ૦

૩

શૂન્ય હતું ત્યા એક બન્યુ ને
 એકના થાય અનેક,
 સર્વ ગણિત શન્યુ એકમમાં તે
 એકતણેજ વિવેક રે—પ્રભુ૦

૪

દિનદિન દિનકર ઉગશે ને
 વહેશે કરુણાના ધોધ
 તું શું ઉકાળશે, માનવી! તું તો
 કમળે બંધાયો બેધ રે!—પ્રભુ૦

૫

ચાલી શકે રવિ સાથ સદા તો
 ક્યા છે તિમિરના વાસ?
 નાની તુજ પગલીઓ પાછળ પડતાં
 પામે તિમિરનો ત્રાસ રે.—પ્રભુ૦

૬

ડગમગ પગ તુજ ડાલતો ને

ડગડગ ઠોકર ખાય

પળપળ તારી પાંખડી પકડે

પ્રભુની અંગુલિ ત્યાંય રે!—પ્રભુ૦

૭

સષ્ટિસિંધુને કાંઠે ગળડતા

રેતીના કણ, જો ભાઈ!

પ્રભુ બેઠા જગ ભેગવે, તું ચે

બેઠા જો સાગર નાહી રે!—પ્રભુ૦

૮

ત્રિકાલ

(ગરબી)*

મીઠી મીઠી બોલે, વસત ઉર લોલે,
 હો જૂમે આશાના મહોર,
 રાતું રાતું ખીલે, પ્રભાત રંગ ઝીલે,
 તે લાગે ઝાખા ને ઘોર :
 રંગ હોઠે વસે રે લોલ ! ૧

કેાયલ ડાળે ડાળે ટફકી રહે બિનાળે,
 હો નાચે પ્રીતિના મોર,
 તપી તપી તાપે બપોર તેજ વ્યાપે,
 તેમ ચળકે આંખલડી ચોર
 પ્રભા સુખડે હસે રે લોલ ! ૨

* આ ગરબી નવી રચી છે

પાન ખરે ઝૂકે, હેમત વાચુ કૂકે,
 હો કૂટે સ્મૃતિના બાકેર;
 ભૂરી ભૂરી સાએ સરોજ દિલ દાએ,
 ત્યાં પડઘા પાડે ઉરશેર
 દિશા ડુબતી દિસે રે લોલ ! ૩

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	લોટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૮	ઉધાર	ઉધારા
૬	૫	ભમિયે	ભમીએ
૧૪	૮	કરિયે	કરોએ
૪૦	૯	મુણિયે	મુણીએ
૫૮	૧	બલહારી	બલિહારી
૫૮	૧૨	રહ્યા	રહ્યો
૭૮	૨	દાધો	દોધો
૭૮	૯	ઉછળોં ઉછળોં	ઉછળોં ઉછળી
૮૩	૧૧-૧૨	વોરાગના	વીરાગના
૮૬	૧૫	ના	ના,
૧૩૪	૩	દરિયાસાગર	એા દરિયાસાગર
૧૪૬	૧૧	પહાડે	પહાડો
૧૭૫	૧૧	તે તળી	તોતળી

અરદેશર ફરામજી ખખરદારનાં છપાયલાં પુસ્તકો

ગુજરાતીમાં:

૧	કાવ્યરસિકા	કિંમત રૂ. ૧-૮-૦
૨.	વિદ્યાસિકા	...	„ રૂ. ૧-૮-૦
૩	પ્રકાશિકા . . .	„	રૂ. ૧-૪-૦
૪	મલ્લખારીનાં કાવ્યરત્નો (તત્રી લેખે)	„	રૂ. ૩-૦-૦
૫	ભારતનો ટંકાર .	„	રૂ. ૦-૧૨-૦
૬	સદેશિકા .	„	રૂ. ૧-૦-૦

અંગ્રેજીમાં:

1	The Silken Tassel (અંગ્રેજી સંગીતકાવ્યો)	
		કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

Some Opinions
on
"The Silken Tassel"

LYRICS AND SONGS,

BY

Ardeshir F. Khabardar

Introduction by

Dr. James H. Cousins, the Irish Poet

"After reading your English book of poems, I feel a desire to know you more truly through your vernacular writings I feel you have the gift of poesy which must naturally reveal itself in all its freedom and grace in your mother tongue, and I do not wonder that your books have attained distinction in Gujarati Literature"

—*Dr Rabindranath Tagore*

"Considering the mastery of technique and language that he displays in this volume of English verse, one can well understand that his poetic expression in his native tongue must be very fluent indeed His diction is as pure as his flow of ideas is unfailing The dainty hyperbole of the love lyrics, and the high level of spiritual realization in the volume give it a charm distinctly its own"

—*The Aberdeen Daily Journal*
(Scotland)

"The metrical variety and freedom of the poems, the beautiful thoughts they express, and the deep reflection which underlies their graceful and musical beauty have moved me to admiration"

—*Mr Harold Child,*
(the well-known English Critic)

"The poems in this book are the work of a man who has an inborn sense of music. His rhythm is nearly always true, the cadence is unerring, and the regular music of his lines betokens him a master of his craft. He has at his command, in an exceptional manner, the machinery of poetry—wealth of image, aptness of word and ease of composition, and he is without question endowed with the poet's spirit."

—*The Mysore University Magazine*

"Thank you very much for putting into my hand a cord to draw very charming verses. To open the book is like drawing up a window-blind and being enabled to see the sky and flowers and all sorts of pretty things. It is wonderful that the author should think and write so fluently and musically in English."

—(*Miss*) *Jean Roberts*

"So exuberant and overflowing is his wealth of imagery and dancing step of song, that I have read it through several times with much pleasure and am astonished that his study of the language enables him to express himself so completely in a foreign tongue. The poet "touch" is everywhere. He has a delicious freshness of his own that makes you feel his flowers are fresh gathered and he transmits a veritable cadence of Dawn with some of his dewy dropping lines."

—*Mr. Carl Heath*

"His mind moves to a delightful optimism in a charmingly lyrical way. The Kokil (or cuckoo) is in his heart. Some of his lines insist on being remembered."

—*W. H. Chesson*,
in "*The Bookman*"

Price Rs. 2-8.

**To be had from the Author, Mount Road,
Madras.**
